Эхэ һайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1992 МАЙ 15
Хүхэгшэн могой һарын 14
ПЯТНИЦА
гарагай 6
№ 93 (18452)
сэн 6 мүн

Редакторай булан

ҺАЙНААР БОДООД ҮЗЭХЭДЭ...

...ой майн 13-да гараһан бу-
...лэ хэрэглэлгэдэ болон юрэн-
...уудта онсо анхарал хан-
...аабди. Харин мүнөө хүмүү-
...он һургалгын, олондо мэ-
...дэлгэрүүлэн тараадаг хэ-
...хэлэн тухай, хэлэнүүдые
...д заалга тушаа тогтохо һа-
...ла юрист бэшэшье һаа, хэ-
...Буряад Республикын Хуу-
...улһанай түлөө харюусалга
...хоноор хэдэн һанамжануу-
...лдаха дуран бин.

...тын болон һургалгын хэ-
...лэг тус Хуулийн проектын
...хубинуудай нэгэп болоно.
...үй эли. Юуб гэхэдэ, үхи-
...аһанһаань эхилжэ, түрэл
...ь хүмүүжүүлээ, һургаагүй
...н дутуу дунданууде саша-
...н гээшэ айхабтар хүндэ бай-
...

...хэн, ямар хэлэн дээрэ һу-
...гжэхэ ёһотойб гэһэн асу-
...ихарал хандуулха хэрэгтэй
...ар байна. Эндэ ямар ажаг-
...б гэхэдэ, тус бүлэг соо ехэ
...бодомжонууд үгтэнхэй. Ехэ
...ээ байхадань, ямар нэгэ һа-
...та хэлэхэнь хүшэр юм. Ган-
...ихэ баатай болохо байһа-
...лбза?

...ын буряад хэлэн дээрэ хү-
...граха эрхэ Бурлад Респуб-
...эдтэ олгогдоно гэжэ эндэ
...Тинхэдээ үнөөхил һайн ду-
...элгын ёһо гурим үндэһэн
...низ ушарта баримталагдана.
...ь шудалха эрхэ хүн бүхэн-
...н ёһотой. Зүгөөр буряад хэ-
...арта онсо байдалтай байха-
...Хорн гаран жэл соо дараад,
...а улам дараха ёһотон аал?
...бодожо үзэхөөр юумэн олон

...дэ, майн 13-да гараһан бу-
...гдэһээр болоо һаа, һайн ду-
...элгэ тухай асуудалшье га-
...гаа бэшэ гү? Тиимэһээ энэ
...түсэ шадалаа мэдэрһэн ку-
...ходо дохнхомнай хүрөө бо-
...ь гү? Түрэл хэлэмнай жэл
...доройтожо, муудажа байна
...йлгодог болохо гээшэбибди?
...соо түрэл хэлэнэйнгээ бай-
...тодорхойлоо, һайнаар хүг-
...ыень шэлээ, олоогүй һаа-
...буряад хэлэн тон хүндэ бай-
...байна.

...соо буряад хэлэ хэрэглэл-
...алга олон газарта ушарна.
...соо тиимэ бодолнууд бин.
...технический мэргэжэлэй учи-
...дээдэ һургуулинуудта ма-
...кын дэбисхэр дээрэ хэрэг-
...шудалагшад лэ буряад хэ-
...отой гэжэ эндэ хэлэгдэнэ.
...изаарлалга болоно бэшэ гү?
...сагын хизаарлалтануудһаа
...шуд шэглэлээ, бата най-
...шэнжэеэ тус хуули алда-
...Энэнние хэзээ ойлгохо зон
...ёоз?

...лэхэдэ, манай Буряад Рес-
...ямар мэргэжэл хэрэгтэй,
...л хэрэггүй болоноб? Иимэ
...бин болгоһон зон нээлтэ
...гэ гэшэ гү? Гадна манай
...соо хэрэггүй мэргэжэлдэ зо-
...яахаяа һанана гээшэбибди?
...олохонсор гарана аабза?
...атайгаар олоной анхаралда
...юумэн нимэл байха зэргэтэй

...э һуралсалай эмхи зургаан-
...шалгалта барихадаа, Бу-
...ликын гүрэнэй алишье хэ-
...ушааха эрхэтэй гээд заагда-
...шал тодорхойгоор бэшэгдэ-
...гэд һанахаар.

...Буряад Республикын дэ-
...ихи һуралсалай эмхи зургаа-
...о хүн бүхэн буряад хэлэн
...ени, изложени, диктант—али
...хэ эргэтэй гээд хараалха
...ихэдээ хуулийн тус бодом-
...өө орохо болзорыень хэдэн

...жэлээр хойшолуулха хэрэгтэй ааб даа.

Иимэрхүү статьянууд үлүү гарама гээд зарим зон хэлэжэ болохо. Зүгөөр буряад хэлэнэй статус, нүлөө болон үүргэ дээшэлүүлхэ гээ һаа. залан шууд, бата шэглэлтэй байха хэрэгтэй гээд үшөө дахин дабтаха байнаб. Үгы һаа, түрэл хэлэеэ саашань хүгжөөхэ гээшэмнай худал хэрэг болохо гэжэ онсолхо шухала. Бүхэли арадай ёһо заншалнууд, хэлэн, абари зан, онсо хэлбэринь үлэхэ гү, тиинһээ тиитэрээ арад тэрэ зандаа үлэхэ гү, али ондоо арадтай ерээдүйдэ нинилэхэ гү гэһэн асуудал табихаар болоод байна бшуу. Үсөөн тоото арадуудай жэшээ дээрэ эдэ бүгэдэ арсашагүй элеэр харагдана бэшэ гү?

Үшөө нэгэ шухала юумэн гэхэдэ, һургуулинда ород хэлэнһээ бэшэ предмедүүдые ямар хэлэн дээрэ заахаб гэһэн асуудал мүн. Манай һанахада, нэгэдэхиһээ юһэдэхи класс хүрэтэр буряад хэлэн дээрэ зааха шухала. Харин арбадахи, арба нэгэдэхи классуудта буряад хэлэн болоп литература гол предмедүүдэй нэгэн гээд ямаршье хизаарлалтагүйгөөр хуули соо заагаа һаа, таарамжатай гэжэ һанахаар.

Хэлэнүүдые үзэлгэ, заалга тухай бүлэг соо хараха янзада юумэн хуу зүбөөр заагдаһан шэнги. Зүгөөр һайнаар бодоод, үзэхэдэ, хайшааб даа? Заабаршалхы, заабол дүүргэхые ндхахы шэглэлгүйгөөр, хүсэгүйгөөр бэшэгдэнхэй.

Эндэ нэгэл жэшээ дурдая. 27-дохи статья соо заагдаһанай ёһоор буряад литературна хэлэ хүгжөөлгэ, тэрэнэй баяжалга, элдэб янзын терминологиин үргэдэлгэ Буряад Республика хангаха гээд заагдана. Тэд урдахи статьянууд соохи хизаарлалтануудые, залан шууд бэшэ, хахад хухад бодомжонуудые хубилгаагүй һаа, энэ зорилго бодото дээрээ бэелүүлэгдэхэ аргатай гээшэ гү? Үгы гэжэ һанахаар байна.

Олондо мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг хэрэгсэлнүүдэй болон хэлхеэ холбооной хэлэн тухай бүлэг соо ойрдоо хоёр статья бин. Эндэ баһал дутуу дунданууд бин гэжэ һанахаар байна. Онсолходо, республикын радио болон телевиденин дамжуулганууд ород, буряад хэлэнүүд дээрэ хэгдэхэ ёһотой гээд лэ хэлэгдэнэ.

Ингээд ерхижо болохогүй. Юуб гэхэдэ, буряад хэлэн дээрэ хэгдэдэг дамжуулгануудай саг үшөөл бага байһан зандаа ха юм. Тиимэһээ радио болон телевиденин коллективэй бүридэлгые хубилгаагүй, буряад хэлэн дээрэ дамжуулга бэлдэдэг дикторнүүдэй, режиссернуудай, журналистнуудай кадрнуудые бэлдэлгэ улам эдэбхижүүлээгүй һаа, эндэ юумэн хубилхагүй. Тиимэһээ тодорхой заабари хэрэгтэй гэжэ һанахаар, Юуб гэхэдэ, юрэл хоёр хэлэн дээрэ хэгдэхэ гээд орхёо һаа, бодото байдалда юуншье хубилхагүй гээд һанахаар байна.

Телеграммануудые болон почтово бусад саарһануудые республика соо хоёр хэлэн дээрэ эльгээжэ болохо гээд бэшэхдээ, энээнээ хайшан гээд бэелүүлхэ гэжэ тус проектын авторнууд хараалһан байгаа хаб? Одоо ойлгохын аргагүй. Юуб гэхэдэ, хэрэгэй саарһануудые гансал ород хэлэн дээрэ эрхилхэ гэһэн аад, эндэ юундэ нигэжэ бэшээб? Залан шууд ябадал гээшэ гү? Буряад хэлэ багаханааршье мэдэхэгүй телеграфай операторнууд хайшан гээд буряад хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн телеграммануудые дамжуулха, абаха болоноб? Ойлгохын аргагүй байнал даа.

Хэлэнүүд тухай хуули хазагайруулһанай түлөө харюусалга тухай бүлэг эрид шууд, тодорхой болгохо хэрэгтэй гээшэ ха. Энэ ушараар юристнүүд һанамжануудаараа хубаалдаха аабза гээд найданабди.

Тус статьягайнгаа түгэсхэлдэ нимэ тобшолол хэмээр: тус хуулийн проектын энэ зандаа байгаа һаань, Верховно Советэй сессинин үзэмжэдэ табиһанай хэрэгтэй. Абташоо һаа, заһаршагүй алдуу гараха.

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Республикымнай ажалай үдэр

АМЖАЛТА ХҮСЭЭ!

Энэ жэлдэ Буламай колхозой эхэ хонидой отаранууд дээрэ худэлдэг хонишод түл абалгын халуун хаһые яһала бараг үнгэргэжэ байна. Тиигэжэ эсэсэй үрэ дүнгүүдээр зуутан болоһон зоной тодороошьегүй һаа, энэ жэлэй хүшэр хүндэ эрхэ байдалые хараадаа абабал, бараг худэлжэ байһан хонишод бии гээшэ.

Батор, Соёлма Жимбуевтанай гэр бүлэ Булагай-Адаг гэжэ газарта 500 эхэ хонидтоо үбэлжэжэ байна. Һүүлэй мэдээгээр тэдэнэр 447 хурьга абаад, гарза хоролтогүйгөөр түлжүүлнэ. Арендэ гуриман ёһоор худэлдэг гэр бүлын энэ бригадада гэрэй эзэнэй дүү хүбүүн Цыремпил Арюуна нүхэртэеэ түл абалгын үедэ хамһалсана. Ушар нимэнээ түрэл гарал зон хадаа үлүү үгэгүйгөөр бэе бэеэ ойлголсодог, ажалыншье урагшатай байдаг ааб даа.

Зүүн-Булаг гэжэ газарта Борис Цынгуевай үбэлжөөнэй байра байдал оршодог юм. Мүнөө ахалагша хонишон Дугарма нүхэртэеэ хамта 335 хурьга абанхай, туха сүлөөгүй худэлнэ. Халуун хаһын үедэ залуу басаган Жаргалма Цыренова эндэ хурьгашанаар ажаллана.

Сергей, Дондогма Цырендоржиевтанай отара Тооромдо үбэлжэнэ. Дунда һургуулин дүүргэһэн залуу басаган Сэсэгма Цыбикжапова гэр бүлын энэ багахан коллективэй гэшүүн болонхой түл абалгада хамһалсана. Тооромой хонишод 470 хонидһоо 406 хурьгатай, абаһан түлэнь өөдэргэнүүд.

— Дээрэ нэрлэгдэһэн бригадануудай хонишод һаял гушаяа алхажа ябаһан залуу зонууд юм,—гэжэ колхозой зоотехник, хонин ажалай бригадир Маргарита Юрьевна Цыремпилова хэлээ һэн.—Тиигээдшье эдэмнай хонин ажалда һаяшагай худэлжэ байһан зон. Ушар нимэнээ саашадаа ажалдаа улам дүршэжэ, хожомоо бэрхэ хонишод болохонь дамжаггүй.

Бидэ өөһэдынгөө ээлжээндэ мэргэжэлтын хэлэһэн үгэнүүдые зүб дээрэ тоолоод, Буламай залуу хонишодто ерээдүйн амжалтануудые хүсэе.

З. БАДМАЕВ.
Хориин район.

Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой таряашад амжалтануудаараа республика соогоо алдаршанхай. Үндэр баян ургасын үндэһэ һуури мүнөө эндэ табигдажа байна. Ажахын профкомой түрүүлэгшэ М. М. Никитинтэй хамта полинууд дээгүүр ябажа, тракторна бригадануудай ажал хэрэгүүдтэй танилсабабди. Эгээл түрүүлэн Сергей Фирсович Ивановой бригадада хүрэбэбди.

Энэ бригадын механизаторнууд шэнинсын «сэлэнгэ» гэжэ сортын үрэһэ хэрэглэн, эртын ороохото ургамалнуудай тарилгые түгэсхэжэ байна. Энэ жэлдэ унжагай хүйтэн хабарай болоһон дээрэһээ бригадын гэшүүд зарим тэды ороойтожо, полинууд дээрээ гараба. Гэбэшье бригадын гэшүүд яһала таарамжатай һайн сагта тарилгаяа түгэсхэжэ байна. Эндэ механизаторнууд Г. С. Иванов, Л. Г. Калашников болон бусад илангаяа һайнаар худэлнө гэжэ тэмдэглэлтэй.

Онсо юумэниинь юуб гэхэдэ, таряашад арендэ подрядаар худэлхэдөө, бүхы түлбэриеэ эсэсэй үрэ дүнгүүдээр абадаг юм. Ушар нимэһээ тэдэнэр үндэр баян ургаса абахые шармайн ороолдоно. Тиигээгүй һаа, мүртэй салин хүлһэ абахагүй бшуу.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ажахын түрүү механизатор Г. С. Иванов.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

Хүдөө ажахын шэнжэлэл

ХАГСУУ САГЫЕ ДАБААЛ ҺАА...

Байгша ондо республикын бүхы ажахынууд хамтадань 58 мянган тонно шэгнүүртэй адууһа мал мяханда худалдаха ёһотой юм. Жэлэй үнгэрһэн дүрбэн һарада бүхыдөө 12.313 тонно мяхан худалдагдаа гэхэ гү, али хэлсэгэй ёһоор жэл соо худалдагдаха мяханай ороойдоол 11 процентнь лэ тушаагдаа.

Харин нёдондо энэ үедэ 15.755 тонно мяхан гүрэндэ худалдагдаад байгаа.

Тинхэдэ худөөгэй хүн зоной хубинн ажахынуудһаа 2038 тонно мяхан гүрэнэй нөөсэдэ оруулагдаа гэхэ гү, али тэрэнь нёдондоной хүнһоо 500 шахуу тонноор ехэ болоо.

Мяханай бага худалдагдадаг болоһоной нэгэ шалтагаан гэхэдэ, шэгнүүр багатай, туранхай үхэр, гахай, хонид мяханай комбинадуудта тушаагдана. Жэшээнь, үхэр бүхэнэй шэгнүүр ороойдоол 309 килограмм, гахайн—91, хонин—28 килограмм болоно. Баунтын, Хурамхаанай, Хойто-Байгалай, Ахын, Хэжэнгын, Захааминай, Баргажанай районуудһаа тус бүридөө ороойдоол 177-һоо 270 килограмм шэгнүүртэй үхэр мяханай комбинадта оруулагдаа.

Урда жэлнүүдтэ тус бүридөө 350—400 килограмм шэгнүүртэй үхэр, 100 килограммһаа бага бэшэ гахай мяханда тушааха, энээнэй ашаар үсөөн мал мяханай комбинадта оруулжа, ехэ мяха худалдаха гэжэ ажахынууд оролдодог һааб даа. Мүнөө тиимэ юумэн үгы.

Жэлэй үнгэрһэн үе соо ажахынуудһаа бүхыдөө 26.930 тонно һүн гүрэнэй буйлуулгын предприятинуудта оруулагдаа гэхэ гү, али сагаан эдеэнэй зүйлүүдые худалдаха жэлэй түсэб 20 процентдэ хүргэгдөө. Нёдондоной энэ үеынхитэй сасуулхада, 15,4 мянган тонноор бага һүн хүн зондо худалдагдаа.

Иимэ байдалай шалтагаанинь баһал эли. Колхоз, совхозуудта үнеэдэй тоо үсөөлэгдэхэһөө гадна, һүшэмэнь доошолуулагдаа. Жэшээлхэдэ, нёдондо республика соо энэ үедэ үнеэн бүрнөө 644 килограмм һүн һаагдаад байгаа һаа, мүнөө үнэрһэн 4 һарада ороойдоол 512 килограмм һүн абтаа.

Һүүлэй 2—3 жэлдэ таряашадай хубинн ажахынуудта, кооперативуудта үхэр мал, тэрэ тоодо үнеэй олон болоо гэнэбди. Тсэд тэдэ ажахынууд һү үйлэдбэрилгэ, худалдалгые дээшэлүүлхэ хэрэгтэ үшөөл мүртэй нүлөө үзүүлнэгүй.

Малай үбэлжэлгын түгэсхэхы хаһа орожо, олонхи ажахынуудта үбһэ тэжээл дууһаһтаад, бэрхэтэйшэг үе ороод байна. Хэрбээ нёдондо энэ үедэ республика соо малай условно толгой бүхэндэ дунда зэргээр 1,9 центнер тэжээлэй единицэ үбһэ хоол үлөөд байгаа һаа, мүнөө тэрэнь 0,5 центнерээр бага тэжээл үлэнхэй. Захааминай, Ахын, Сэлэнгын, Түнхэнэй, Баунтын, Загарайн районуудта тэжээлэй нөөсэ бүришье бага. Тиимэһээ мүнөө найдаха юумэн хээрын бэлшээрил болоно.

Иимэ сагта адууһа малаа турааха, муудхааха, гарзалуулхагүй, ашаг шэмыень доошолуулхагүй, түл түрэсыень гарза хоролтогүйгөөр түлжүүлхын тула бүхы хүсэ шадалаа, арга боломжоёо элсүүлхэл хэрэгтэй болоно.

Редакцийн социально-экономическа таһаг.

РЕСПУБЛИКЫН АЖАХЫНУУДАЙ МЯХА, ҺҮ, ҮНДЭГЭ ХЭР ХУДАЛДАЖА БАЙҺАН ТУХАЙ

1992 оной майн 1-нэй мэдээн
(Жэлэй даабаринн дүүргэлтэ процентээр).

Районууд	Мяхан	Һүн	Үнсэн бүрнөө һаагдаһан һүн (килограммаар)	Үндэгэн
Захааминай	29	23	452	—
Түнхэнэй	29	24	513	
Баргажанай	27	16	373	
Тарбагатайн	26	22	585	
Прибайкалинн	25	17	675	
Загарайн	23	23	559	44
Бэшүүрэй	23	19	463	
Ивалгын	23	18	499	22
Хурамхаанай	23	15	343	
Кабанскын	20	19	645	31
Хорнин	21	23	552	21
Мухар-Шэбэрэй	20	20	609	
Хяагтын	19	21	407	
Яруунын	18	20	513	
Сэлэнгын	18	20	553	
Зэдын	16	13	562	41
Баунтын	14	8	297	
Хэжэнгын	13	17	329	
Ахын	3	11	132	
Хойто-Байгалай	3	12	456	
Республика бүхыдөө	21	20	512	24

ИТАР-ТАСС һүүлэй мэдээсэл

ХАРА ДАЛАЙН ФЛОДОЙ ХУБИ ЗАЯАН

МОСКВА. Хара далайн флодой хуби заяан тухай хөөрэлдөөн хүлеэгдээгүй үргэлжэлэлтэй байба. Украинын болон Россин гүрэнэй делегацинууд Одессэдэ һүүлшынхеэ уулзахадаа, майн хахадаар Дагомысдэ ээлжээтэ хөөрэлдөөгөө үнгэргэхэ гэжэ хэлсэһэн байгаа. Гэбэшье Украинын ба Россин делегацинууд майн 12-то гэнтэ Севастополь хүрэжэ ерэбэ. Россин делегациие—Россин Верховно Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо Юрий Яров, Украинын делегациие Украинын Верховно Соведэй түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Василий Дурдинец гэгшэд толгойлно.

Флодой гол баазада делегацинуудай ерэһэн зорилгонуудые, тэдэнэй эрхэ түлөөлэлгые болон саашанхи хараануудые мүнөө дээрээ элирүүлхын аргагүй байна гээд Хара далайн флодой хэблэлэй түбһөө ИТАР—ТАСС корреспондентдэ мэдээсэ һэн. Юуб гэхэдэ, хоер талын болоп флодой командующи адмирал Игорь Касатоновой хоорондо болжо байгаа уулзалгануудта журналистнуудые оруулнагүй бшуу.

Севастопольдо Хара далайн флот тухай ямар нэгэн шиидхэбэри абтажашье болохо гэжэ багсаамжалагдана.

ШЭНЭ НЭГЭДЭЛ

МОСКВА. Республикын эрхэтэдэй ниитэ-политическэ шэнэ худэлөөн Россие һэргээлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадаха хараатай. Бүхэроссин «Үлэнэлэл» гэһэн холбооной эмхидхэлэй комитедэй гэшүүд майн 12-то болоһон пресс-конференци дээрэ энээн тухай мэдээсэ һэн. Мэдээжэ экономистнууд, Россин Федерациин арадай депутадууд, областной хэдэн захиргаануудай толгойлогшонор, томо-томо предприятинуудай директорнүүд тэрэнэй бүридэлдэ ороно.

«Россин индустриальна гүрэн боложо, шахардуу шанга ойдаалһаа гарахадань тус холбоон туһалха юм»,—гээд промышленнигууд болон олзын хэрэг эрхилэгшэдэй Россин холбооной вице-президент Александр Владиславович журналистнуудта мэдээсэбэ. Политическэ хараа бодолнуудһаа уламжалан, общество дотор социальна хеморооной дэлгэрһэн ушар нимэ холбоо эмхидхэхэ гол шалтаг боложо үгөө гээд экономическа эрдэмэй доктор Иосиф Дискин тоолоно. Ургшаа һанаатай бүхы худэлөөнүүдэй энэ холбоон харилсан ажаллахаар бэлэн, гэбэшье алишье талаһаа эсэргүүсэлгэ тэсэхэгүй.

АРГА БОЛОМЖО ОЛДОО

МОСКВА. Хүн зоной элүүр энхые хамгаалгада болон арадай гэгээрэлдэ тохёолдоһон арсалдаата байдал гуримшуулха талаар худэлмэрилэгшэдэй бүлэг Егор Гайдарай хүтэлбэри доро бүхы талануудта таарамжатай шиидхэбэри олоһон байна. Социально-ажалай харилсаануудые гуримшуулха талаар Россин гурбан талын комиссинин гэшүүд нимэ тобшолол хэбэ.

Министрнүүд болон профсоюзай хүтэлбэрилэгшэдһоо бүридэһэн худэлмэрилэгшэдэй бүлэгэй тобшололнуудые шудалжа үзөөд, элдэб эсын нэмэлтэ түлбэринүүдые гуримшуулһанай ашаар май соо багшанарай салин хүлһые—2.6 дахин, эмшэдэй 2.7 дахин дээшэлүүлхэ арга боломжо бии гээд правительство тоолоно. Илангаяа «түргэн туһаламжын» худэлмэрилэгшэдэй, участок ба цехүүдэй терапевтнүүдэй, худөөгэй врачнарай, медицинын дунда зиндаагай худэлмэрилэгшэдэй материальна байдал һайжаруулха хэрэгтэ онсо анхарал хандуулагдаа. Багшанарай амаралтын үедэ дунда зэргээр 800 түхэриг нэмэжэ үгэхөөр найдуулагдаа.

Гурбадахи кварталда бюджедэй һалбаринуудай худэлмэрилэгшэдтэ шэнэ хүнгэлэлтэмүүдые хараалхаар правительство найдуулна.

ШУХАЛА УУЛЗАЛГА

МОСКВА. Майн 13-да Россин Президент Борис Ельцин оборонно комплексын хүтэлбэрилэгшэдтэй Кремль соо уулзаба. Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Егор Гайдар, оборонын министрэй нэгэдэхи орлогшо Андрей Кокошин, сэрэгэй продукци бүтээн гаргадаг элдэб корпораци болон концернүүдэй хүтэлбэрилэгшэд энэ уулзалгада хабаадалсана.

ЗАХИРГААНИЙЕ ЗЭМЭЛНЭ

ШЭТЭ. Шэтын түбэй талмай дээрэ майн 13-да ангуушанай бишыхан майхан бии болобо. Хойто зүгэй бага арадуудай нэгэн болохо ортогуудай түлөөлэгшэд эндэ пикет табяа. Шэтын областнин болон Забайкалинн хойто нютагуудай захиргаанууд 173 миллион түхэриг хулгайлаа гэжэ тэдэнэр зэмэлнэ. Пикет табигшадай мэдээсэһэнэй ёһоор, Россин Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Руслан Хасбулатов 1992 оной март һарада зонние социальна таһаань хамгаалха республиканска жасаһаа энэ мүнгэ абажа, Хойто Забайкалинн бага арадуудай ассоциацида зорюута һомолһон байгаа. Тэд Шэтын областнин болон хойто зүгэй нютагуудай гүйсэдхэхы засагай зургаанууд тэрэ мүнгэ үбэртэлөө гээд эсэргүүсэгшэд тоолоно. Үндэһэн арадай хэрэгсэлнүүдһээ бэшэ бүхы юумэндэ тэрэ гаргашалагдана. Һүүлэй арбан жэлэй туршада Забайкалида энэ арадай тоо 20 дахин шахуу үсөөрөө.

ДЖОРДЖ БУШТАЙ ХӨӨРЭЛДЭБЭ

МОСКВА. Борис Ельцин США-гай Президент Джордж Буштай телефоноор хөөрэлдэжэ, Россин ракетнэ двигательнүүдые Инди руу эльгээхэ гэһэн асуудал зүбшэн хэлсэбэ.

Адли тэгшэ эрхэтэйгээр нимэ техникые худалдалга үргэдхэхэ хэрэгтэй гэжэ Борис Ельцин Джордж Буш хоер хоорондоо үгээ ойлголсоһон байна. Харин хэнэй—Америкын гү, али Россин техникэ шэлэхэеэ худалдан абагшад өөһэдөө шиидхэнэ бээ.

ОЛООРОО ЗӨӨХЭ БОЛОНХОЙ

НОВГОРОД. Холын хойто зүгэй хото городуудта ажаһуудаг хэдэн мянгаад зон үзэсхэлэн һайхан байгаалитай Валдай нютагта түбхинэхэ юм. Һаяын жэлнүүдтэ Крестецкэ, Мошенскэ болон бусад районуудта хойто зүгэйхидэй ажаһууха шэнэ һуурин, тосхонууд бии болохо. Заримашуулынь амаралтада гараад, иишээ зөөжэ ерэхэ, нүгөөдүүлынь эндэ фермернүүд болохо хүсэлтэй. Үмсын ажахы эрхилхын болон болбосон түхэлтэй байрануудые барихын тула бултандань газар үгтэхэ юм.

«Росси—Заполярида» гэһэн Москвагай акционернэ бүлгэм хойто зүгэйхидые хара хүрьһэтэ нютаг руу зөөлгэхэ үүсхэл гаргаһан байна. Тэрэнэй түлөөлэгшэд Новгородско область ошожо, районуудай захиргаануудтай документнүүдтэ гараа табяа һэн.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

Нэгэдэхи нюурта

Ц. Цырендоржиев: «Һайнаар бодоод үзэхэдэ...»

Хоёрдохи нюурта

Т. Цыдыпова: «Өөрһөөшни дулдыдаха».

«Һайжарһан юумэн үгы»—Буряад Республикын Статистикын талаар гүрэнэй комитедэй мэдээсэл.

Н. Галданов: «Һайнаа үргөөд, муугаа дараад...»—публицистикын үргэлжэлэл.

Гурбадахи нюурта

Уран зохёолой тусхай хуудаһан.

Дүрбэдэхи нюурта

Ц. Балданов: «Бага наһанаймнай гуламта».

Ч-Д. Будаев: «Байлдаанай дүлэн соогуур».

Үндэрэй үзэгдэлнүүд

ҮЗААРЛАХААР ОЛОО БЭШЭ ГҮ?

...29-дэ үдэһөө хойшо Улаан-Удын 43-дахи ...ай дээрэ һүнэй машинаар һү худалдажа ...ртэһээ 3 литрэйнгээ бидон барижа, гүйдэ-...ерээд, шара улаахан ёһотойл һайхан һү лит-...ригөөр худалдажа абахадаа, тон баясажа-...эшэбта» гэжэ һурахадам, һү сүлөөгүй ху-...ан залуухан буряад басаган «Оронгынбди» ...йса харюусаба.

...йхан һүн гээшэб! Ерэжэл байгыт. Тон ехэ ...нэб».—гээд, гэртээ ерээд, хөөрүүлээд, дээ-...элхэйдээ сэржэм үргөөд, һайхан сайгаа ша-...н уубабди даа. Иигэжэ долоон хоногтоо нэ-...худөөһөө асаржа, хотынхидто худалдадаг ...лоо һаань, ехэл һайн байгаа.

...0-дэхи кварталда һүнэй магазинһаа 2 дахин ...р һү худалдажа абаад, хөөрүүлхэ гэжэ гал ...рмни шалхамаг болоод лэ ээдэмэг һайб хо-...пилхайшахадань, яахынш аргагүйл байгаал ...болзорһоо үнгэршэһэн һүеэ худалдана гээ-...анда хохидол болоноб?

Р. ДАШИЕВА,
манай штатнабшэ корр.

Госкомстат мэдээсэнэ

ХҮРТЭНЭГҮЙ

1991 оной дүнгүүдээр манай республикада бүхыдөө 793 хүүгэдэй саад, ясли тоологдоно. Тэдээндэ 75,5 мянган хүүгэд ябана гэхэ гү, али һургуулида ябадаггүй бүхы хүүгэдэй 64 процентнь болоно. Саадай нэгэ һуурине 2,3 хүүгэд «хубаана». Хүүгэдэй эдэ бүхы эмхинүүдэй хахадһаа олонхинь проектын ёһоор хараалагдаһанһаа олон хүүгэдые байлгана. Тинхэдэ 11 мянган хүүгэд саадта ябаха ээлжэндэ байдаг. Бүхы бага наһатайшуулые саадаар хангахын тула 13,1 мянган һуури хэрэгтэй.

Р. ДОРЖИЕВА,
Буряад Республикын Госкомстадай таһагай ахамад мэргэжэлтэ.

Таряашанай ажахынуудай

түрүүшын алхамууд

«ӨӨРҺӨӨШНИ ДУЛДЫДАХА»

Ивалгын аймагай Орongын совхоз яһала бараг һайн, олзо оршотой ажахынуудай нэгэн гэжэ урдандаа тоологдодог байһан юм. Тэд һүүлэй жэлнүүдтэ хубилган шэнэдхэлгын ба дэлгүүрэй харилсаанай долгиндо сохигдожо, хүшэр хүндэ байдалда ороо бэлэй. Энэ байдалһаа гарахын тула ажахы эрхилэлгын мүнөө үе сагай эрилтэдэ таарамаар онол арга хэрэглэхэ шухала гэжэ совхозой хүтэлбэрилэгшэд ойлгоо бэлэй. Һүүлэй һүүлдэ совхозой хүтэлбэрилэгшэд, худэлмэришэд ажахыгаараа ассоциаци боложо, 13 бага предприятинууд болон хубаарха гэһэн шиндхэбэри абаа һэн.

Энэ ассоциацийн бага предприятинуудай нэгэн «Улаан Одон» гэжэ таряшанай ажахын түрүүлэгшэ Даша-Нима Дымбрылович Мункуев иигэжэ хөөрэнэ:

— Хүнүүднай ассоциаци гэҳэшэ урданай совхозһоо холо ашаг үрэтэй гэжэ һаял ойлгожо байна. Юуб гэхэдэ, ассоциацийн гэшүүдэй даажа абаһан фермэ, отарань үмсын шахуу болоно ха юм. Тиимэһээ тэдэнэр бүри оролдосотойгоор худэлхые оролдоно. Ассоциацийн бүхы олзо доходой 36 процентнь тэдэнэй салин хүлһэн болоно. Хараалагдаһан түсэбһөө олзо доходой дэҳшэлээ һаань, үлэһэн мүнгыень 13-дахи салин хүлһэн болгоод үгэнэбди. Һая иимэ шэнэ түхэлэй нэгэдэл эмхидхээд байхада, хүшэр байгаа. Юуб гэхэдэ, үшөө совхозой «хамтын торхо» соо-һоо тэжээл абажа, хони малаа эдеэлүүлжэ, энэ үбэлөө үнэргэбэбди. Ерэхэ хабарһаа бага предприяти бүхэндэ даалгагдаһан таряалан, бэлшээри, сабшаланаа хэрэглэжэ, өөһэдөө тэжээл бэлэдхэхэбди. Эндэ одоол хүн бүхэн өөрынгөөл даажа абаһан үхэр малаа үбһэ тэжээлээр хангаха байна. Тиимэһээ ассоциацийн гэшүүн бүхэнэй харюусалгань дээшэлхэ байна. «Хамтын торходо» найдаха саг дүүрээ гэжэ ойлгохо хэрэгтэй.

Дэлгүүрэй харилсаанай оршондо совхознай хүргжэлтын тон зуб зам шэлээ, ерээдүйдэ олзо оршотой, һалбаранги ажахынуудай нэгэн болохо гэжэ Даша-Нима Дымбрылович эрид этигэнхэй. Байһан юумые үндэһөөрнь хубилгажа, тад ондоо шэглэлтэй, шэнэ һалбари эмхидхэхэ гэҳэшэ бэлэн бэшэ. Жэшээлхэдэ, хэрбээ урдандаа машина, техникээр үрэнэй хангадаг байһан һаа, мүнөө тэдэнэр өөһэдынгөө худэлжэ олоһон мүнгөөр бүхы техникээ, запас часть, түлишэ, тоһодолгын материалнуудые худалдан абаха болоно. Тэд «залуу» ассоциацида хаанаһаа мүнгэн байхаб даа. Мүнөө 1 миллион түхэриг сэнтэй болоһон тракторые худалдажа абахын тула нөөсэлэлгын банкһаа мүнгэ урьһалжа абаад, бусахадаа 30—50 процент гэхэ гү, али хахад миллион түхэриг үлүү түлэхэ болоно. Тиимэһээ тэдэнэр «хүл дээрээ гаратараа» хуушан машина, техникээ гамтайгаар хэрэглэхэ гэжэ шиндэнхэй.

Орongын ассоциацийн бага предприятинуудай нэгэн болохо «Улаан Одон» ажахыда һү һаалиин 1 фермэ, эхэ хонидой 6 отара даалгагданхай гэжэ Даша-Нима Дымбрыловичэй хөөрөөнһөө мэдэжэ абабаб. Гадна энэ ажахын мэдэлдэ таряалангай 1200 гектар, сабшалангай 243 гектар газар, мүн бэлшээриин ехэ талмай үгтэнхэй юм байна.

Һаалиин 200 үнеэдтэй фермэ дээрэ бүхыдөө 15 хүн худэлнэ. Энэ фермые даагшаар зоотехник мэргэжэлтэй Цырена Доржиева томилогдоҳой. Энэ хүмнай фермэ дээрэхи ажал худэлмэри эмхидхэхэһээ гадна, мал эмшэлхэ, үрэжүүлхэ, тэжээлэйнь шанарые шалгажа, дээшэлүүлжэ байха үүргэтэй.

— Мүнөө үедэ бүхы үнеэдһээ үдэр бүри 8—9 центнер һү һаажа, бултыень Улаан-Удын һүнэй заводто тушаанабди. Үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 7 литр һүн һаагдана гэҳэшэ. Энэ бирагуй үрэ дүн. Энэ жэлдэ малай тэжээл өөһэдөө бэлдэдэг болоходоо, һү назли дэҳшэлүүлхэ ёһотойбди. Гэбэшье дүршэлтэй бэрхэ һаалишан Валентина Дагбаевна Будаева үнгэрһэн жэлэй дүнгөөр гурба мянгатанай хилэ дабаһан байна. Мүнөө һааһан һүеэ тушаахадамнай, олзо оршонь ехэ болоно. Юуб гэхэдэ, 6 түхэриг 80 мүнгэ өөрын үнэ сэнтэй һүеэ гормолзаводто килограммынь аяар 11 түхэригөөр тушаана ха юмбибди. Тиигэжэ нэгэ литр һүнһөө 4 түхэриг гарамгай мүнгэ ажахыдаа олзо оруулна гэҳэшэбди. Тоһо үйлэдбэрилжэ, килограммынь 240 түхэригөөр, зөөхэй—60 түхэригөөр худалдажа туршаабди. Хүн нимэ сэнтэй тоһо, зөөхэй худалдажа абанагүй. Саашадаа һүеэ гормолзаводто тушаажа, морожено хүүлээд, өөһэдөө худалдаха һанаан бии. Тэд алишье талада адли тэгшэ олзо доходтой байха хэлсээ баталха хэрэгтэй болоод байна,— гэжэ Даша-Нима Дымбрыловичэй мэдүүлээ һэн.

Эндэһээ хүдөөдэ малай фермэ даажа абаһан хүнүүд һайнаар худэлбэл, гарза хохидолдо огто орохогүй хаш гэжэ ойлгоо һэм. Тэд хони үсхэбэрилхэдэ, мүнөө үедэ олзо доход бии гэҳэшэ гү гээд һонирхоходомни:

— Хониной олзо оршо ехэ даа. Юуб гэхэдэ, амидын шэгнүүрэй нэгэ килограмм бүхэниинь 32 түхэригөөр сэгнэгдэнэ. Тэд энэ үбэлжэлгэмнай бүхыдөө ехэ хүндөөр үнгаржэ байна гэжэ хэлээ һэм. Мүнөө ажахымнай хонишодой дундаһаа залуу хонишон Батор Мункуев бусадһаа дээгүүр дүнгүүдтэй. Энэ жэлдэ тэжээлэй шанар муу байгаа. Хөөрдохёор, хониднай хамшагтажа, аяар гурба дахин, һүүлшынхнеэ октябрь һара соо угаагдаһан байна,— гэжэ тэрэ харюусаа һэн.

Өөрөө Даша-Нима Дымбрылович Мункуев худөө ажахын институт дүүргэһээр түрэл Орongынгоо совхоздо ахамад инженер-механигаар худэлдэг байгаа. Удабашьегүй саг хубилжа, гүрэн турымнай экономикын тогтонижоһон гурим үндэһөөрөө хубилагдажа эхилбэ. Тэд тэрэ гараа баряад һуугаагүй. Новосибирск хото ошожо, тэндэхи ВАСХНИЛ-ай дэргэдэхи менеджернүүдэй жэлэй курса дүүргэжэ ерээд, «Улаан Одон» гэжэ таряашадай-фермерскэ ажахы даажа абаад, яһала амжалтатай худэлжэ байна.

— Танай совхоз ассоциаци болгогдоһоор жэл боложо байна. Мүнөө хубилалтын энэ алхамдаа ямар сэгнэлтэ үгэхэ байнабта?—гээд асуухадамни:

— Республикын совхоз бүхэндэ ассоциаци бологты гэһэн зүбшөөл заабари үгэхэ байнаб. Юуб гэхэдэ, бүхы юумэншни өөрһөө дулдыдаха болоно ха юм.

Т. ЦЫДЫПОВА.

Инженер - конструктор Юрий Николаевич Глухоедов наһанайнгаа 30 жэлыень «Теплоприбор» заводто худэлмэрилөө. Энэ бэлигтэй инженер предприятиингаа бүтээн гаргадаг прибор болон продукциннуудай шанар һайжаруулха, урлан нарижуулха хэрэгтэ ехэ хубитаяа оруулдаг.

Энэ оролдолгонь үндэрөөр сэгнэгдэжэ, Буряадай ССР-эй болон РСФСР-эй габьяата урлан нарижуулагша гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдтэй.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ю. Н. Глухоедов.

П. БУРМАКИНАЙ фото.

ҺАЙЖАРҺАН- ЮУМЭН ҮГЫ

ҮНЭ СЭНГҮҮД

1992 оной январийн 2-һоо юумэнэй үнэ сэнгүүдые һула табиха гэһэн шиндхэбэри продукцийн, эд бараанай болон хангалгын үнэ сэн эрид дээшэлүүлээ. Энэ мэдээжэшье һэн ааб даа. 1992 оной түрүүшын кварталай дүнгүүдые үнгэрһэн жэлэй энэ үеынхитэй сасуулхада, промышленностьда оптово үнэ сэн 11,5 дахин, худөө ажахын продукци худалдажа абаха сэн 6,4 дахин, гүрэнэй худалдаа наймаанай хүн зоной үргэн хэрэглэмжын эд бараанай сэн 8 дахин, зоннае хангалгын сэнгүүд болон тарифууд 6,3 дахин ехэ болоо.

Кварталай туршада промышленностьда оптово сэнгүүд ехэ түргэн ургаа. Илангаяа март һарада. Жэшээлхэдэ, түлишын промышленностьда сэн 19 дахин, электротехническэ—20, целлюлозо-саарһанай—16, мяханай —49—52, һүнэй промышленностьда 42—69 дахин нэмээ. Заншалта болоһон ажахын холбоонуудай таһараад байһан мүнөө үедэ юумэнэй үнэ сэн саашадаа бүри дээшэлжэ болохо байна. Юумэнэй түлөө түлэхэ шадабариин доошолходо, үйлэдбэриин унаха байһаниинь мэдээжэ ааб даа. Энэ жэлдэ тэрэ 25—30 процентээр унажа болохо.

Үнгэрһэн жэлэйхитэй сасуулхада, шубуунай мяха худалдажа абаха сэн 6,7 дахин, гахайн 7—9, хониной—9, үндэгэнэй—7,6 дахин ехэ болоһон байна. Ороһо, овощ худалдажа абаха сэн бага багаар дээшэлээ. Харин хартаабхын сэн хубилаагүй.

Гүрэнэй, кооперативна болон колхозой худалдаанда байһан арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараанай суглуулһан сэн үнгэрһэн жэлэй энэ үеынхитэй жэшэн харахада, 7,8 дахин ехэ болоһон байна. Эдеэ хоолой, эд бараанай сэн 13 дахин ехэ болоо. Харин тиихэдэ зоной олзо оршо энэ үе соо 6,7 дахин ехэ болоо. Эдеэ хоолой, түрүүшын ээлжээнэй эд бараанай үнэтэй болоһон ушар хүн зоной ажаһуудалда ехэ[illegible] хүлөөлөө. Республикын зо[illegible]никодо, мүн үйлэдбэри дээ[illegible] худалдаа наймаанда юумэ элбэг, эд бараагаа үрдилдэжэ байгаад худалдажа байгаа һаань, байгша оной январь һарада юумэнэй сэн нимэ ехээр дээшэлхэгүй һэн ааб даа.

Худалдаа наймаан шэнэ байдалда худэлхөөр бэлэн бэшэ байгаа гээд энэ ушар харуулна. Эд бараанай сэн саг соогоо шэнээр харагдаагүй, магазинуудай олонхинь шалгалтада хаалгатай байгаа. Худэлһэн магазинуудта мяхан, тоһон, маргарин, ургамалай тоһон, саахар, хүүгэдэй эдеэн гэхэ мэтэ байгаагүй. Эдеэ хоолой хомор байһан үедэ тэдэнэй сэн һула табигдаа. Энээнһээ боложо, илангаяа, худөөдэ эдеэ хоолой зүйлнүүдые худалдажа абахань хүшэр болошоһон байха юм. Гол түлөб январь һарада сэнгүүд дээшэлээ. Февраль һарада 13,5 процент, мартда 10,9 процент ехэ болоһон байна. Зарим эдеэ хоолой сэн январь һарынхиһаа зарим тэды доошолоо. (Үхэрэй мяхан, тоһон, колбаса). Юуб гэхэдэ, нимэ үнэтэйгөөр эдэ зүйлнүүдые худалдажа абаха хүн үсөөн болоо ха юм.

Байгша оной түрүүшын кварталда зарим эдеэ хоолой зүйлнүүдэй сэн бусад бараанайхиһаа ехэ байба. Үхэрэй мяхаар хэһэн полуфабрикадуудай сэн 50 дахин, пельменэй—46, колбасагай—33, загаһанай продукцийн—23, тоһоной—67, зөөхэйн—44, кондитерска зүйлнүүдэй — 31, хүрпээгэй — 15 дахин дээгүүр байгаа.

Республикын зарим худалдаа наймаанай предприятинуудта сэнгүүд эгээн дээдын сэнгүүдһээ ехэ байгаа. Жэшээнь, январь һарада Россий Президентын хараалһанай ёһоор, литр һүнэй үнэ сэн 3 дахин дээшэлүүлэгдэхэ ааб, Северобайкальскда 6 дахин ехэ болгогдоо. Улаан-Удэдэ, Закаменскда, Гусиноозерскдо саахар 35—48 дахин үнэтэйгөөр худалдагдаа. Турунтаево, Кабанск һуурин-уудта ургамалай тоһон 14 дахин үнэтэй болоо. Һүүлэй үедэ эгээн ехэ сэн Гусиноозерск хотодо байгаа. Тоһон —275 түхэриг тэ, хилээмэн—12—14, ургамалай тоһон—127, дабһан—3,30 түхэриг тэ байгаа.

Хилээмэнэй сэнгүүдэй һула табигдахада, манай республика Россин Федераци соо эгээн үнэтэй хилээмэтэй болоһон гэжэ алдаршаа. Колхозой, городой дэлгүүр дээрэ юумэнэй сэн дээгүүр байһаар.

Арадай үргэн хэрэглэлэй эдеэ хоолһоо гадуур эд бараа худалдаха талаар хүндэ байдал ушаранхай. Сэнгүүдэй ехэ болоошье һаань, эдэ эд бараан магазинуудта элбэг болоогүй. Февраль, март һарануудта эд бараанай сэн бүри нэмэгдээ. Эдеэ хоолой зүйлнүүдэй сэн март һарада үнгэрһэн жэлэй февральтай сасуулхада, 6,3 дахин нэмэгдэһэн байгаа һаань, эдеэ хоолой бэшэ бараанай сэн 26,6 дахин нэмэгдээ.

Хүн зондо түлбэритэй туһаламжа үзүүлхэ сэнгүүд болон тарифууд үнгэрһэн жэлэйхиһээ 6,3 дахин ехэ болоо. Хүүгэдэй саад, яслинуудай түлбэриин дээшэлһэн ушар зоной һанаа ехэтэ зобоогоо. Телевизор, холодильник болон бусад техникэ заһуулха гээшэ зарим зондо хүртэшэгүй болоо. Зоной амарха, санатори болон курортнуудта ошожо, бээ аргалуулха асуудал гайтай болонхой. Тэдэнэй түлөөһэн 18 дахин ехэ болоо. Москва самолёдой нидэхэ түлөөһэн 19,5 дахин нэмээ, поезд — 5,8 дахин.

Иимэ реформын түрүүшын дүнгүүд зоной содьхэл зобооно. Зоной ажабайдал муудхаажа байһан сэнгүүдэй ургалта найдал түрүүлнэгүй.

Электрын элшэ хүсэ хэрэглэдэг юумэндэ сэнгүүдэй һула табигдаа һаань, хүдөө ажахын гаргашань бүри ехэ болохо. Эндэһээ эдеэ хоолой, бусадшье эд бараанай сэнгүүдэй нэмэхэ байһанинь эли.

ХУДАЛДАА НАЙМААН БОЛОН ХАНГАЛГА

Республикын худалдаа наймаанай, хүн зоной хэрэглэмжэ хангалгын предприятинууд коммерческэ гуримда эдэбхитэйгээр орожо байна. Трестнууд, нэгэдэлнүүд болон ОРС-нууд, ассоциацинууд үгы хэгдэжэ, коммерческэ байгуулалтанууд болоо. Харин тэдэнэй столово, магазин болон ательенүүд бээ даанхай болоо.

Байгша оной апрелийн 1-һээ 182 магазин, 28 столово, зоной хэрэглэмжэ хангадаг 65 предприяти бээ даанхай болоо. Харин хилээмэнэй, һүнэй магазинууд тэрэниие үйлэдбэрилдэг эмхинүүдтэ үгтөө. 9 магазин, зоной хэрэглэмжэ хангадаг 19 предприяти үмсын болгогдоо. 236 магазин, 7 столово, зоной хэрэглэмжэ хангадаг 24 предприятн арендаа[illegible] гаар худэлиз.

1992 оной т[illegible] талда үнгэрһэн [illegible] үеынхиһөө хүн [illegible] раа худалдалта [illegible] шолоо. Жэшээ[illegible] буунай мяха ху[illegible] процент, колб[illegible] нүүдые—30, [illegible] саахар—61, м[illegible] саһа угаадаг [illegible] телевизор—18 п[illegible] шолһон байха ю[illegible]

Гэхэтэй хамт [illegible] эд бараанай э[illegible] дээшэлүүлээ. Н[illegible] талда тэрэ 5,1 [illegible] болоо гэхэ гү, а[illegible] лион түхэриг[illegible] Мүнөө 2343 м[illegible] ригтэ хүроо. [illegible] сэнгүүдээр худ[illegible] бараан олошоро[illegible] лэй эхиһээ хо[illegible] лион түхэриг[illegible] дагдаа.

Тэрэшэлэн х[illegible] маанай эмхинүү[illegible] даанда гаргаха [illegible] нөөсэ ехэ болоо[illegible] оной апрелийн [illegible] далаар тэрэ 415[illegible] хүрэбэ. Жэшээ[illegible] соо худалдаха [illegible] үдэр соо хура[illegible] консерв, 6 удаа[illegible] даха тоһон бии.

Шэнэ жэлэй[illegible] до 157,4 милли[illegible] түлбэриэй түй[illegible] лэгдээ гэхэ гү, [illegible] до 57,4 милли[illegible] хүн зоной хэрэ[illegible] галга хэгдэ[illegible] лаар харахада [illegible] хэмжээн нилээ[illegible] Үнэ сэнгүүдэй, [illegible] ургаһаар бодо[illegible] нинь 44 проце[illegible] лоо.

Буряад Ре[illegible] Статистик[illegible] гүрэнэй[illegible]

Таряашанай ажахынуудай

түрүүшын алхамууд

«ӨӨРҺӨӨШНИ ДУЛДЫДАХА»

Ивалгын аймагай Орongын совхоз яһала бараг һайн, олзо оршотой ажахынуудай нэгэн гэжэ урдандаа тоологдодог байһан юм. Тэд һүүлэй жэлнүүдтэ хубилган шэнэдхэлгын ба дэлгүүрэй харилсаанай долгиндо сохигдожо, хүшэр хүндэ байдалда ороо бэлэй. Энэ байдалһаа гарахын тула ажахы эрхилэлгын мүнөө үе сагай эрилтэдэ таарамаар онол арга хэрэглэхэ шухала гэжэ совхозой хүтэлбэрилэгшэд ойлгоо бэлэй. Һүүлэй һүүлдэ совхозой хүтэлбэрилэгшэд, худэлмэришэд ажахыгаараа ассоциаци боложо, 13 бага предприятинууд болон хубаарха гэһэн шиндхэбэри абаа һэн.

Энэ ассоциацийн бага предприятинуудай нэгэн «Улаан Одон» гэжэ таряашанай ажахын түрүүлэгшэ Даша-Нима Дымбрылович Мункуев иигэжэ хөөрэнэ:

— Хүнүүднай ассоциаци гэҳэшэ урданай совхозһоо холо ашаг үрэтэй гэжэ һаял ойлгожо байна. Юуб гэхэдэ, ассоциацийн гэшүүдэй даажа абаһан фермэ, отарань үмсын шахуу болоно ха юм. Тиимэһээ тэдэнэр бүри оролдосотойгоор худэлхые оролдоно. Ассоциацийн бүхы олзо доходой 36 процентнь тэдэнэй салин хүлһэн болоно. Хараалагдаһан түсэбһөө олзо доходой дэҳшэлээ һаань, үлэһэн мүнгыень 13-дахи салин хүлһэн болгоод үгэнэбди. Һая иимэ шэнэ түхэлэй нэгэдэл эмхидхээд байхада, хүшэр байгаа. Юуб гэхэдэ, үшөө совхозой «хамтын торхо» соо-һоо тэжээл абажа, хони малаа эдеэлүүлжэ, энэ үбэлөө үнэргэбэбди. Ерэхэ хабарһаа бага предприяти бүхэндэ даалгагдаһан таряалан, бэлшээри, сабшаланаа хэрэглэжэ, өөһэдөө тэжээл бэлэдхэхэбди. Эндэ одоол хүн бүхэн өөрынгөөл даажа абаһан үхэр малаа үбһэ тэжээлээр хангаха байна. Тиимэһээ ассоциацийн гэшүүн бүхэнэй харюусалгань дээшэлхэ байна. «Хамтын торходо» найдаха саг дүүрээ гэжэ ойлгохо хэрэгтэй.

Дэлгүүрэй харилсаанай оршондо совхознай хүргжэлтын тон зуб зам шэлээ, ерээдүйдэ олзо оршотой, һалбаранги ажахынуудай нэгэн болохо гэжэ Даша-Нима Дымбрылович эрид этигэнхэй. Байһан юумые үндэһөөрнь хубилгажа, тад ондоо шэглэлтэй, шэнэ һалбари эмхидхэхэ гэҳэшэ бэлэн бэшэ. Жэшээлхэдэ, хэрбээ урдандаа машина, техникээр үрэнэй хангадаг байһан һаа, мүнөө тэдэнэр өөһэдынгөө худэлжэ олоһон мүнгөөр бүхы техникээ, запас часть, түлишэ, тоһодолгын материалнуудые худалдан абаха болоно. Тэд «залуу» ассоциацида хаанаһаа мүнгэн байхаб даа. Мүнөө 1 миллион түхэриг сэнтэй болоһон тракторые худалдажа абахын тула нөөсэлэлгын банкһаа мүнгэ урьһалжа абаад, бусахадаа 30—50 процент гэхэ гү, али хахад миллион түхэриг үлүү түлэхэ болоно. Тиимэһээ тэдэнэр «хүл дээрээ гаратараа» хуушан машина, техникээ гамтайгаар хэрэглэхэ гэжэ шиндэнхэй.

Орongын ассоциацийн бага предприятинуудай нэгэн болохо «Улаан Одон» ажахыда һү һаалиин 1 фермэ, эхэ хонидой 6 отара даалгагданхай гэжэ Даша-Нима Дымбрыловичэй хөөрөөнһөө мэдэжэ абабаб. Гадна энэ ажахын мэдэлдэ таряалангай 1200 гектар, сабшалангай 243 гектар газар, мүн бэлшээриин ехэ талмай үгтэнхэй юм байна.

Һаалиин 200 үнеэдтэй фермэ дээрэ бүхыдөө 15 хүн худэлнэ. Энэ фермые даагшаар зоотехник мэргэжэлтэй Цырена Доржиева томилогдоҳой. Энэ хүмнай фермэ дээрэхи ажал худэлмэри эмхидхэхэһээ гадна, мал эмшэлхэ, үрэжүүлхэ, тэжээлэйнь шанарые шалгажа, дээшэлүүлжэ байха үүргэтэй.

— Мүнөө үедэ бүхы үнеэдһээ үдэр бүри 8—9 центнер һү һаажа, бултыень Улаан-Удын һүнэй заводто тушаанабди. Үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 7 литр һүн һаагдана гэҳэшэ. Энэ бирагуй үрэ дүн. Энэ жэлдэ малай тэжээл өөһэдөө бэлдэдэг болоходоо, һү назли дэҳшэлүүлхэ ёһотойбди. Гэбэшье дүршэлтэй бэрхэ һаалишан Валентина Дагбаевна Будаева үнгэрһэн жэлэй дүнгөөр гурба мянгатанай хилэ дабаһан байна. Мүнөө һааһан һүеэ тушаахадамнай, олзо оршонь ехэ болоно. Юуб гэхэдэ, 6 түхэриг 80 мүнгэ өөрын үнэ сэнтэй һүеэ гормолзаводто килограммынь аяар 11 түхэригөөр тушаана ха юмбибди. Тиигэжэ нэгэ литр һүнһөө 4 түхэриг гарамгай мүнгэ ажахыдаа олзо оруулна гэҳэшэбди. Тоһо үйлэдбэрилжэ, килограммынь 240 түхэригөөр, зөөхэй—60 түхэригөөр худалдажа туршаабди. Хүн нимэ сэнтэй тоһо, зөөхэй худалдажа абанагүй. Саашадаа һүеэ гормолзаводто тушаажа, морожено хүүлээд, өөһэдөө худалдаха һанаан бии. Тэд алишье талада адли тэгшэ олзо доходтой байха хэлсээ баталха хэрэгтэй болоод байна,— гэжэ Даша-Нима Дымбрыловичэй мэдүүлээ һэн.

Эндэһээ хүдөөдэ малай фермэ даажа абаһан хүнүүд һайнаар худэлбэл, гарза хохидолдо огто орохогүй хаш гэжэ ойлгоо һэм. Тэд хони үсхэбэрилхэдэ, мүнөө үедэ олзо доход бии гэҳэшэ гү гээд һонирхоходомни:

— Хониной олзо оршо ехэ даа. Юуб гэхэдэ, амидын шэгнүүрэй нэгэ килограмм бүхэниинь 32 түхэригөөр сэгнэгдэнэ. Тэд энэ үбэлжэлгэмнай бүхыдөө ехэ хүндөөр үнгаржэ байна гэжэ хэлээ һэм. Мүнөө ажахымнай хонишодой дундаһаа залуу хонишон Батор Мункуев бусадһаа дээгүүр дүнгүүдтэй. Энэ жэлдэ тэжээлэй шанар муу байгаа. Хөөрдохёор, хониднай хамшагтажа, аяар гурба дахин, һүүлшынхнеэ октябрь һара соо угаагдаһан байна,— гэжэ тэрэ харюусаа һэн.

Өөрөө Даша-Нима Дымбрылович Мункуев худөө ажахын институт дүүргэһээр түрэл Орongынгоо совхоздо ахамад инженер-механигаар худэлдэг байгаа. Удабашьегүй саг хубилжа, гүрэн турымнай экономикын тогтонижоһон гурим үндэһөөрөө хубилагдажа эхилбэ. Тэд тэрэ гараа баряад һуугаагүй. Новосибирск хото ошожо, тэндэхи ВАСХНИЛ-ай дэргэдэхи менеджернүүдэй жэлэй курса дүүргэжэ ерээд, «Улаан Одон» гэжэ таряашадай-фермерскэ ажахы даажа абаад, яһала амжалтатай худэлжэ байна.

— Танай совхоз ассоциаци болгогдоһоор жэл боложо байна. Мүнөө хубилалтын энэ алхамдаа ямар сэгнэлтэ үгэхэ байнабта?—гээд асуухадамни:

— Республикын совхоз бүхэндэ ассоциаци бологты гэһэн зүбшөөл заабари үгэхэ байнаб. Юуб гэхэдэ, бүхы юумэншни өөрһөө дулдыдаха болоно ха юм.

Т. ЦЫДЫПОВА.

Уншагшын һанамжа

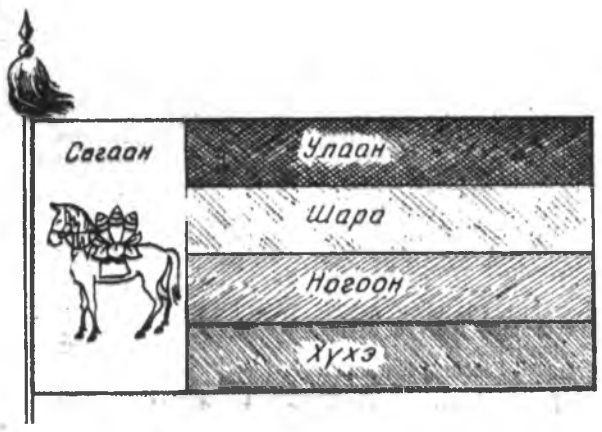

ТАБАН ҮНГӨӨР ТОЛОРОН МАНДА[illegible]

БУРЯАД-МОНГОЛ арад зон эртэ урдаһаа нааша өөһэдын түүхэ намтартай, соёл сурталтай, ёһо гуримтай, заншал заабаритай байһан юм. Манай үбгэ, эсэгэнэрэй нангинаар сахижа ябадаг уялга, эгээл дээдын, шухала һанал бодол гэбэл, Бурхан шажандаа, орон нютагтаа үнэн эүрхэнһөө һүзэглэн мүргэхэ, шүтэхэ ябадал мүн болоно.

Табан хушуу малаа үдхэһэнэй ашаар сагаан эдеэ, үрмэ, тоһоёо дэлгэрүүлжэ ажаһуудаг байгаа.

Буряадууд Бурхан багшын шарын шажанай мүргэлтэй зон гээшэ. Бүхы дасан хүреэнэй Бурханай гоёолто, тугууд, бадан, жалсан, хадаг, яндар (табан үнгын холбоһон хадагууд) гэхэ мэтэ табан үнгэтэ шэрэ шонхоор шэрдэгдэжэ, гоёогдодог заабаритай юм.

Нэрлэбэл, улаан, шара, сагаан, хүхэ, ногоон үнгэнүүд болоно.

1. Улаан үнгэ гээшэ галай дүлэн, бүхы амидаралда туһатай, дулаа үгэдэг.

2. Шара үнгэ шарын шажантанай үнгэ, алтан дэлхэйн баялиг болоно.

3. Сагаан үнгэ гээшэмнай сагаан һанаатай, сагаан харгытай, сагаан эдеэтэй гэһэн удхатай.

4. Хүхэ үнгэ хүхэ номин тэнгэреэр бүрхөөгдэжэ, хүхэ уһан далайгаар ундалагдажа байһан манай замбуулин дэлхэй.

5. Ногоон үнгэ гээшэ бүмбэрсэг дэлхэй ногоон релиин 25) зарим тэдыгээр буруушаха байнабди. Яахадааб гэхэдэ, толо туялагүй наран һара хөёр гансал тонилһоҳ хүнэй ёдорто (хүүр дээрэ зоогдодог сэргын үзүүртэ) хэгдэдэг һэм шуу. Һара дээрэ амидарал үгы хамнай. Тэрэнэй доро хара зурагууд байна. Хара зураг гээшэ бурханайшье шажанда, буряад зондошье хорюуһатай байдаг. Хара юумэ бүхыдөө муу удхатай.

Хара зурагай дотор хөёр загаһан зураатай байна. Буряад-монгол зон урда сагһаа нааша уһанай хорхой—загаһые баридагшьегүй, эдидэгшьегүй байгаа юм.

Загаһа баринжа байһан хүнһөө загаһыень худалдажа абаад, уһандань табибал, һэн унжыжа, һабиржа байбал, һүр жабхалантай, хара дайсанние дараха зэбсэг, морин эрдэнийн хиндэжэ ябаһан удхатай байха жэшээтэй. Чингис хаанай тугшье тиимэрхүү удхатай байдаг һэн.

Дээрэ тоологдоһон табан үнгын торгоор мандаһан тугтай байбал, Бурханайшье номой заабаряар, буряадайшье ёһо гуримаар гоё һайхан үзэмжэтэй, һүр жабхалантай байха һэн гэжэ хуушанай наһатай зоной зүгһөө дурадхал оруулха хүсэлэнтэйбди.

Олон хүнэй һанамжые манай никтын бэшэгшэ Т. МЕНЖИГИЙН согсолөн бэшэбэ.

Энэ дурадхал[illegible] Т. Менжигийн [illegible] раг асаралсаа [illegible] М. Зонхиевайн[illegible] тугай барюулай[illegible] рэһээ доошоо с[illegible] һудал оршоо[illegible] шөө (дээрэһээ [illegible] улаан, шара, [illegible] үнгэнүүдые [illegible] Эдэ үнгэнүүдэ[illegible] шье табихада, [illegible] нмагтал эдэ та[illegible] ха ёһотой гэжэ[illegible] гнийн тоолоно.

Хэлэ бэшэгэ[illegible] кандидат Ш-[illegible] повтай хөөр[illegible] шэнэ тут тухэ[illegible] лирхуу һанаж[illegible] үнгэнөө бүридэ[illegible] жэ хэлээ һэн.

Нэгэ удаа Т. Менжигийн [illegible] Сосиал нюур сахидаггүй ябадал сэсэн ухаанай гэрэл сасадаг, гансал хара амняа харахагүй ябадал нэрэ хүндые дээрэ үргэдэг» гэжэ тушаал дээрэ байгшадта урданай сэсэн мэргэшүүл захиһан гээшэ. Тэд энэ ороодоошье сахигдахаяа болинхой. Үнгэржэ ерэхэдээ, дээдын тушаалтад хажуудаа байгшадтаа балмад жэшээ харуулха ушарнууд элбэгжэ. Нэгэ жэшээ.

Үнгэрэгшэ намар уран һайханай фильм (нэрыень мартааб) телевизорээр харалган боложо байба. Би газааһаа ороһон аад, гэнтэ экран руу шагаан гэнэмни, сагаан малгайтай Хрущев олоной дунда энеэжэ байбал даа. Микоян Малиновский хоёрые лаб таняа һэм. Амархаяа ерэһэн зон хэбэртэй болобо.

Уданшьегүй гартаа буунуудые абаад, зиндаагай зэргээр нуугада һууба. Үнишье болонгүй егерьнүүдтэ үлдүүлһэн буганууд модон соогуур зэрэгэшэлдэн гүйлдэжэ ерэбэ. Буугай абяан нэржэ мэдээ. Унагааһан буга дээрээ ерээд, маһаржа байһан Хрущевые нүгөөдүүлынь амаршалха юм (билдагуушад аргагүйл даа).

Һүүлдэнь гүн ой соо түүдэг соробхилоо. «Ангуушад» бултадаа дүхэриглэн һуужа, сэржэмээ үргөөд, һайсахан амаяа халамсаараа, зэрлиг ойн зэдэлтэр «Подмосковные вечера» хангуу[illegible] гаал даа...

Уран һайха[illegible] хабшуулһан э[illegible] кадрнуудые хар[illegible] үргэһэн һам[illegible] Толгойдо элдэ[illegible] ороо һэн. Ан[illegible] хуулн гэжэ бай[illegible] рэһөө лицензи[illegible] тэй, шэдхэтэй[illegible] бэрхээр махан[illegible] раар дээрэнь [illegible] рихада болохо, [illegible] нэй заповедни[illegible] хүнэй гарта д[illegible] амитанние ни[illegible] гээшэ ямар м[illegible] нүгэлтэйб! Гу[illegible] логшодто бүрн[illegible] хеэр, тэдэнэр [illegible] будүүлигээр [illegible] дохёор, тойро[illegible] муу жэшээ х[illegible] дахяар, хара [illegible] дээдэ зэргэдэ [illegible]

Иимэрхүү ж[illegible] эхи абажа, х[illegible] жэрһэн үйлэ [illegible] рэ эхин дээрэ [illegible] һэн «Чаша т[illegible] уран һайханай [illegible] руулна. Энэ ф[illegible] лан табиһан [illegible] актер Евгений [illegible] дань Брежнев[illegible] даг һэн. Тэрэ [illegible] һайн мэдэхэ [illegible] һэшхэлээ сага[illegible] шэрүүн удхатай [illegible] гажа болоо.

(Түгэсхэлэ[illegible] ха).

Публицистикэ — Н. ГАЛ[illegible]

ҺАЙНАА ҮРГӨӨД, МУУГАА ДАРААД...

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь майн 13-най номерто).

Энэмнай муу-һайн гүрэнэй һая-наашашье зүл дээрээ бодохоор бэшэ гарза, хохидол гээшэ ааб даа. Тэд СССР гүрэн 1950 он болотор—оройдоол табан жэл соо —эдэ хото городуудаа, тосхон һууринуудаа бодхоогоод байгаа. Харинн оронуудһаа нэгэшье солхообын урьһаламжа абангүйгөөр ааб даа. Тэрэл жэлнүүдтэ Сталинградай нэгэ квартал бодхоожо байһан эхэнэрнүүдэй бригадын бригадир Черкасовагай патриотическа үүсхэл орон дотор суурхаагша һэн. Энэ мэтэ элдэб үндэр жэшээтэ үүсхэл, бүтээсэ ехэтэй ажал тухай һонинууд дуулдажал байдаг бэлэй. **Тездшье тэрэ үедэ зон эбтэй эетэй, сэхэ сэбэрээр ажалаа хэхэ, байһан юумээ гамтайгаар хэрэглэхэ, адлэхэ хүсэл эрмэлзэлтэй байһан гээшэ.**

Иимэ хүсэн түгэлдэр ажабайдалыемнай, гайхамшагта ажал хэрэгүүдыемнай гайхаһандаал һэн гээбы, харинн гүрэнэй кино буулгагшад «Русское чудо» гэжэ нэрэтэй баримтата фильм буулгаһан байха. Иимэрхүү кинофильмнүүдые үнихэнэй харуулхаяа болинхой.

**Тэрэ үеын правительство арад зон

Уран зохёолой хүүдаһан

Номой шэнжэлэл

САГААН ШҮЛЭГЭЙ МАЯГТАЙ

...эгшэдтэ түрүү-...нээшье үнэтэй ...вагдадаг ха юм ...т Шоймардано-...й эхин» гэһэн ...оо ороһон шү-...ажа танилса-...лэгшэн татаар ...ье, буряадаар ...э эхилһэниинь ...һайшаалтай-

...Р. Шоймарда-...д уран үгэтэй, ...и буряадаар бэ-...э онсолон тэм-...э нүхэрнай шү-...һала ойлгожо ...д поэзитэй юрэ ...шэ, харин өө-...тэгтэ сэдьхэлээ ...одожо ябаһан ...ар ойлгохоор. ...шье нэгэ ха-...хэблэлэй хуу-...һан 60 гаран ...эл маягаараа, ...зараа нэгэ адли ...хагүй. Олон га-...нууд ушараа ...ар. Шүлэгиньь-...агүй һаа, бодо-...зарта адлирхуу ...и соо эхиндэнь ...үүд аргагүй ба-...зэргэсүүлгэтэй ...

...хайлана ...зэрэлгээндэ, ...—зөөлэн».

...урилдаанда ...аһан мориндые ..., бии боложо ябаһан шэнги байдаг лэ. Үгы-шье һаа:

«Булад тахын сахилгаанда
Сөөрийн сэсэг шатана».
(«Мори урилдаан»)

Энэмнай баһал хан гэмэ метафора болонол даа. Ингэжэ образноор бэшэжэ эхилһэн шүлэгшэн яһалал бэлигтэй баймаар гэжэ һанахаар. «Боро хараан», «Үүр хираанаар», «Шэбэрнэ бороо», «Эрбээхэйтэй зураг» гэхэ зэргын шүлэгүүдынь аргагүй зохидоор, уран хурсаар бэшэгдэһэн маягтай.

Борьёо талын ганга,
жалгаар
Хагдан соогуур үдэшын
толон
гүйнэ гү...
(«Боро хараан»).

Ингэжэ бэшэхын тула шүлэгшэн хадаа талынгаа амисхаал, газар дайдаяа тон һайнаар мэдэхэ, ойлгохо ёһотой. Эндэ уран шүлэгшэнэй сэдьхэл яаран задаржа байһандал харагдана. Р. Шоймарданов бороо тухай олон шүлэг бэшэнхэй. Тэрэнэй нэгэнинь:

Бүгшэм, хүжүүн
нойртой адлаар
Үүр хираанаар
Зубхним хушана,
Зүрхым дарана
бороо...
(«Үүр хираанаар»).

Хүнэй сэдьхэл ямаршьеб огсом солгёон байбал, бороо соо гэхэ гү, али бороогой орожо байха үедэ нээрэл номгордог бэшэ гү? Илангаяа «Зүрхым дарана бороо... гэжэ һонин мүр ха юм.

Олонхи шүлэгүүдынь сагаан шүлэгэй гурнмаар бэшэгдэнхэй. Тингэхэдээ үгэнүүдынь байраяа олонхой, һайн ритмтэй, ондоогоор, мүрнүүдэйнь һудалай сохисо тодо, шанга. Баһа дахин бороо тухай:

Бороо баллана
боорини шэнэ харгы.
Шэнэ харгын
Шара эльһэндэ арилхада,
Хуушан харгы
Хонхойн, улам тодороо...

Образноор гэхэ гү, онсо янзаар хэлэгдэһэн эдэ мүрнүүдэй һүүлээр юун гэжэ дабталтайб? Нээрээл тиимэ ...ойлгожо абаһан хүн гэ-...дэхээр. Хэдэн газарта «тоонто нютаг», «морни хуур», «булагай арюун уһаар нюдэеэ зайлан, зайлан ябахаяа һанааб» гэжэ хэдэнэ. Энэмнай манай угсаатанай түрүүшын ёһо ха юм. Зүгөөр, «зайлан, зайлан» гэхын ороондо «угаан, угаан» гээ һаань, угаа зохидоор таараха байгаа гэжэ бодохоор.

Шүлэгшын түрүүшынь ном яһала шэнэ, онсо маягтай, авторайнь саашадаа бэрхэ шүлэгшэн болохо байһынь тодорхойлно гэхэдэ, алдуу болохогүй гэжэ дабтамаар. Темын талаар шүлэгүүдынь гол түлэб түрэл нютаг, залуу наһан, инаг дуран, эхын сэдьхэл тухай болоно.

Р. Шоймардановай шүлэгүүд сагаан шүлэгэй маягаар бэшэгдэнхэй. Тоб гэмэ рифмэ үгышье һаа, нимэ шүлэг манай буряад поэзидэ онсо һууритай болохо аргатай.

Бэлигтэй поэт Намжил Нимбуевта зорюулан, «Нимбуевай аялга» гэжэ бэшэһэнинь гайхалгүй.

Би энэ багахан шэнжэлэл бэшэхэдээ, шүлэгшэн ямар алдуу эндүүтэй шүлэгүүдтэй байнаб гээд бэшэхэ гэһэн зорилго урдаа табяагүйб. Харин бэлигтэй залуу шүлэгшэн ургажа байна гэжэ анхаруулхын тулада хэдэн мүрнүүдые залгажа, уншагшын зүгһөө дурадхаб.

Б. ЦЫРЕНДЫЛЫКОВ.

Шэнэ нэрэ: танилсагты

ДАША-НИМА РИНЧИНОВ

Зэдын вольфрам-молибденэй комбинадай Холтоһоной уурхайда хатуу шулуу тэһэлэгшээр арба гаран жэлэй туршада хүдэлжэ байһан Даша-Нима Борисович Ринчинов сүлөө сагтаа «Буряад үнэн» газетэеэ уншаха, өөрөө найруулжа, бэшэжэ туршаха дуратай хүн юм.

Даша-Нима Борисович Захааминай Үлэнтэ гэжэ багахан тосхондо 1939 ондо түрөһэн, 10 үхибүүдэй эсэгэ болоһон наймтартай.

АЛЯА ШИИРАБ

Рассказ

Урда сагта ламанар дасандаа һуудаг һэн. Гэбэшье тэдэнэй хажуугаар хүдөө ламанар гэжэ байһан юм. Тэдэнэй нэгэн болохо Гоншог ламбагай ганса шабитаяа хоюулан үргэн жалгын эхиндэ зургаан ханатай урсахан гэртээ ороһон, гараһанай хэрэгүүдые бүтээжэ һуудаг байһан юм.

Арба гарамгайхан наһатай Шиираб гэжэ шабинь аргагүй аляа хүбүүн байшоо. Тиимэшье һаа, ажалаа хэхэдээ, угаа бэрхэ байгаа.. Гэрээ сэбэрлэхэдээ, уһа, түлеэгээ бэлдэхэдээ, шуран гээшэнь яаха аргагүй. Бууза болоод бусад эдеэ хоол шанахадаа, хэнһээшье дутахагүй. Ламбагайгаа садатарнь хооллуулхын хажуугаар ороһон, гараһан айлшадые үгтажа абаха, эдеэ хоолоор хүндэлхэ, гэрһээ гаража мордохуулха ажалтай байба. Гэбэшье сүлөөтэй сагтаа багшадаа ном заалгаха, шэхэеэ мушхуулха, газаагуур гүйгөөд ерэхэ—баһа нэгэ тиимэ ажалтай байһан юм.

Тингэһээр байтар хүршэнэрынь ээлжээлээд лэ үдэр бүри ерэдэг болоходоо: «Шабитнай үхибүүдыемнай наншана, буруунуудыемнай унаад, түгшэжэ унатарынь харайлгана», — гэхэ мэтын гомдол барижа, ламбагайн амар заяа үзүүлхэеэ болибо, Шабияа зэмэлжэшье, наншажашье сүхэрһэн багшань нэгэтэ уур сухалгүй байхадаа, нигэжэ хэлээ һэн:

— Ши бидэ хоёр хүн зонтоёо багтахаяа болибобди. Шимни номдо заа зуухан һураа ха юмши даа, нигээд гэртээ бусаша.

— Үгы, яагаашье һаа, би тантайл байха хүнби,—гэжэ шабинь таһа арсаа һэн.

«Энэ шудхэрһөө яажа һалахамни гээшэб? Хүндэтэй айлшан боложо бууһан ламбагайдамни хүн шэнги хоол бэлдэжэ хооллуула гэһэмни муугаар шанажа, ехээр уурлуулаа. хүршэнэртэймни багтаахаяа болижо ойр тойрондо нэрьемни хуу бузарлахань гээшэ ха»,—гэжэ ламбагайн бодожо һуутарнь, газаа шаг шуурхан болоод, хүүдэн түрд нээгдэжэ, гурбан эрэшүүл орожо ерээд, мэндэшэлжэ байба. Харахадань, хубсаһаниинь хуу адлиханууд. Ламбагайн абяагүйхэн «байза манай нютагаар эдэ улад харагдаагүй бэлэй. Хаанаһаа ябаһан улад гээшэб» гэжэ гайхан, тагнан һуутарнь, тэдэнэй нэгэнинь нигэжэ ама гараба:

— Бидэ тэнгэриһээ бууһан тэнгэриин эзэд гээшэбди. Тантай золгоод, байра байдалыетнай хараад гарахаяа ерээбди.

Нилээд удаан энэ, тэрэ юумэ хоөрэлдөөд, тэдэнэй гарахада, ламбагай мордуулхаяа гаралсаба. Моридтоо мордохо дээрээ тэдэ гурбанай нэгэн шангаар зандаршаба:

— Ганзагадаа байһан ташуурни үгыл. Хэн минии ташуур абааб? Та, ламбагай, бусаахат,—гэжэ сад-няд гэхэдэнь, айшоод байһан ламбагай бүришье муу боложо:

— Үндэр түрэлтэд, хүлисыт, намайе, дахин айлшалхадатнай, ташуурыетнай зааболл олоод байхаб. Минии шаби газаагуур зайжа ябаад, ташуурыетнай абаа ха. Ондоо хэншье абахагүй,—гэжэ гуйба.

— Хэн гэжэ нэрэтэй хүн бэ, тэрэшни?

— Шиираб. Би Аляа Шиираб гэдэгби.

— Зай тингэбэл таниие хүлисэхэ аргамнай үгы, юундэб гэхэдэ, ташуурнай юрын бэшэ, эдн шэдитэй юм. Аляа шабиншни гарта орохо ёһогүй. Тиимэ тула тэрэ шабина үглөө үдэр айл зонһоо холо, тээ тэрэ хойто хадын бооридо эльгээхэш. Тэрээндэшни тэнгэриин сахилгаа буулгажа, тэһэ татахамнай, —гэжэ хэлээд, мориндоо мордожо дэгдэшэбэ.

Шанга заналга, доромжолгодо сохигдоод, юугээшье ойлгохоёо болишоод, тээлмэрдэн байһан ламбагайн харахада, сарайн саана хоргодоод байһан Шиирабынь айхабтар һайхан ташуур баринхай, юумэ һалхниай эшхэртэр эрьелдүүлһээр гаража ерэбэ. Ламбагай шабияа хараахын, сохихын ороондо хайрлашоод:

— Яаһаншье хүн гээшэбши даа! Хайран залуу наһандаа хосорболши даа,—гэхэдэнь:

— Һэ, намайе, тэдэшни диилэхэ юм аал? Би хуу дуулаад байгаа һэм,—гэжэ Шиирабынь убайгүй аляархаба.

— Юу хэлэнэ гээшэбши? Тэнгэриин эзэдтэ диилдэхэгүйб гэнэ гүш?!

— Та минии багша хадаа намаяа абархагүй хүн гүт?

— Ай халагни. Баарһамни. Абарал гуйна ха юмши даа. Байза яалтайб?... Тингээ һаа, нэгэ зуутын хадагта маани-мэргээм болоод тарни уншаад үзүүжэб. Тээ тэрэ зааһан хадын бооридо ошоод, хадагаараа бэеэ орёогоод һуугаарай. Өөрөөл зэмэтэй ха юмши даа. Ондоо юугээр туһалжа шадахабиб даа, бишни?—гэзд ламбагай талада һалд һуужа, аман соогоо маани, мэргээмээ уншажа ороо һэн.

Хойто үдэрынь боложо, ламбагай хайрлашаһан шабидаа ташуур хадаг хоёрынь барюулаад хойто хадын бооридо эльгээбэ ха.

Аляа Шиираб удааншье болонгүй, хадынгаа бооридо хүрэжэ ерэһээр, түргэн гэгшээр бүхы хубсаһаяа тайлажа, нэгэ таруухан түгсэгтэ үмдэхүүлээд, хадагаараа тойруулжа орёогоод, ташуураа хажуудань түшүүлжэхёо һэн.

Шал нюсэгэн болоһон Шиираб тээ саанахана, хүнэй үхээритэй жалга руу түргэлэн гүйхэ зуураа тэбэри хубхэ зулгаажа абаад, нэгэ хуушан хуурсаг оложо, тэрээн соогоо уруугаа хараад хэбтэшэбэ. Асарһан хүбхөөрөө уусануудаа хушаба. Уданшьегүй тэнгэри ехээр бүрхэжэ, нюдэ һаргаама сахилгаан боложо, тэнгэриин дуун шэхэ дүлиирүүлмээр хэдэн дахин нэербэ.

Нэгэ багa замхамсаарнь, Шиирабай үндын харахада, утаа уняар болошоһон тэрэ түгсэгэйнь хажууда гурбан хара моритой үсэгэлдэрэй өрэшүүл бууһан, үй бута задаршаһан түгсэгые хубсаһанайнь, хадагайнь таһархайнуудые, ташуурай үлтэрхэйнүүдые хаража, шэнжэлжэ байба. Тингэжэ байтараа нэгэнинь:

— Үгы, юрэдөө, тэрэ шабинь болохо аляа Шиирабайнь бодо мяхан хаана гээшэб?—гэзд иншэ тиншээ хараашалан, жалга руу орожо, үхээридэ дүхэхэдөө:

— Эй наашаа бологты, эндэ бэень хэбтэнэ,—гэжэ бэшэнээ дуудаба.

Гурбуулан сугларжа: «Баарма үнинэй наһаннаа нүгшэһэн юм байна даа, хөөрхэй. Уса дээрэнь хубхэн ургашанхай»,—гэлсэзд, ябашоо һэн.

Тэрээн хоорондо амяашье абангүй хэбтэһэн Шиираб: «Нимэл хадатнай тэнэг хүн тэнгэриһээ нэгэ аха гэлсэдэг юм байна даа»,—гэжэ хүхюутэйхэнээр бодомжолбо.

Удааншье болонгүй, тэнгэри сэлмэжэ, Шиираб хуурсаг соохоо һуга харайн бодоод, үй бута һүрэшэһэн түгсэгэйнгөө хажууда ошожо, һанги набта болошоһон хубсаһаяа бэедээ арай гэжэ аһаагаад, багшынгаа үгэһэн зуутын хадагай таһархайнуудые суглуулжа үбэртэлөөд, гэртээ гүйжэ ерэбэ.

Шабинингаа хойто түрэлэйнь ном уншаха гэжэ түхеэржэ һууһан ламбагай оргой болошоһон амитанай орожо ерэхэдэнь, ухаа мэдээ алдажа, уруугаа хараад лэ һуушаба. Хэды болоод. нэгээ орожо, толгойгоо ундылгэхэдэнь, олигой оргой болошоһон хубсаһан соо Шиираб-таньь тон адли хүбүүн энеэбхилжэ байба. «Ай бурхан, энэмни хэдыдээ ороолон болошоо гээшэб?»—гэжэ бодолгодо хатан һуутарнь:

— Та, багша, юундэ дуугай һуунабта? Энэ тарни уншаһан хадагаа харыта, намайе абархын хажуугаар өөрөө хуу зурам болошоо,—гэжэ Шиираб аляархан хэлэбэ. Бага зэргэ солоохой ороһон багшань:

— Үгы шимни үнэхөөрөө амиды юм һаа, хэлыш, юун болооб?—гэбэ ха.

— Тэдэ тэнгэриин һайрхуу гурбан эзэдшни намайе диилэхэгүй байшоо ха юм. Харин хайран хубсаһыемни, танай тарнидаад үгэһэн зуутын хадагые дэмы урижа хаябал,—гэхэдэнь, бүришье гайхашаһан ламбагай «энэмни юун амитан байһан юм?» гэжэ бодоод. шоо табижа, зурхай зуража үзэбэ.

Эди шэдиеэ һайса гүйлгэхэдэнь, аляа шабинь өөртэнь орходоо хэдин дээгүүр бурхан түрэлтэй, ерэдүйн ехэ шэдитэй хүн байшаба. Урдандаа шэхыень мушхажа, хараажа, сохижо байһанаа һанахадаа, ламбагай бүри аягүйрхэжэ, Шиирабтаа наманшалан хандаба:

— Та намайе хүлисэгты, хайрлагты! Анханай юундэ намайе нигэжэ зобоообо гээшэбта? Танай урда ехэ зэмэтэй болошоолби. Тиимэ хадамни тандаа шаби боложо орохыемни зүбшөөгыт,—гэзд ламбагай адис табихыень Шиирабаа гуйгаа һэн.

Ц. СУБАНОВ

«ТАМНАЙ ХЭН БЭЛЭЙТ?..»

(Үгүүлэл)

Хабарай хорон һалхитай хүйтэн үдэшэ һэн. Холын фермэ, отарануудаар ябажа, дааража зуурашоогүйхэн Хасууртын гүүртэдэ хүрэжэ ерэбэбди. Дарма абгайн гэрэй сонхонуудһаа электрын гал яларжа байба.

— Зай, нүхэд. Дарма Базаровичайдаа орожо. үдхэн сайгынь уужа, садатараа эдеэлжэ дулаасаад, саашаа ябахамнай гү?—гэжэ бидэнние абажа ябаһан совхозой ахалагша зоотехник Валерий Бадмаевич манда хандаба.

— Тиигэе, тиигэе, ямар арсаан байхаб,—гэжэ яһала эсэшоод ябаһан бидэ нүхэрэйнгөө хэлэһые нэгэн дуугаар һайшаабабди.

Дарма абгайнда ороходомнай, тэдэнэйдэ үшөө хэдэн хүнүүд бии хэбэртэй. Гонзогор ута залайнь тэг дунда табигдаһан стол тойроод, хүнүүд шуулдажа, сүлөөгүй һууба.

— Арай буруу юумэн болобо гээшэ ха. Дэмы эндэ орожо ерээ хабди, — гэжэ маниие дахуулһан нүхэрэй халаглан байтар, түхэреэн столой наада талада һууһан гэрэй эзэн һууриһаа бодоод, манай хажууда түргэнөөр хүрэжэ ерэхэдээ:

— Сайн байнат! «Һайн хүнүүд һанаагаар, һайхан амитан заяагаар» гэжэ хааанаһаа манайда орожо ерэбэ гээшэбта? Дэгэл, хубсаһаа түргэн тайлагты, столдо һуугты,—гэжэ байжа хүхибэ, маниие уриба.

— Дарма Базаровичайдаа, һанаагаа бү зобогты. Бидэнэр малай фермэ, гүүртэнүүд дээгүүр ябажа ябаһаар танайхние айлшатай гэжэ мэдэнгүй орошобобди, хүлисэгты, гэжэ Валерий Бадмаевичнай гэрэй эзэнние гуйна.

— Зүгөөр, зүгөөр! Бүрил һайн бэшэ гү? Хүршымнай түрэл хүбүүн хамта хүдэлдэг нүхэртээ городһоо ерээ. Институтда багшалдаг. Тэдэнние урижа, айлшалуулжа байнабди,—гээд Дарма Базарович маниие залда оруулжа, тэндэ һууһан айлшадтай танилсуулна.

Зөөлэн диван түшөөд хэбтэһэн нэгэ сэндэгэр гэдэһэтэй, зантагар толгойтой, нюдэндөө томо шэлтэй хүн һууриһаа арай гэжэ үндыһэн шэнги болоод, саб сагаахан, пүлсэгэрхэн гараа дурата дурагүй һарбайжа, маанадтай мэндэшэлэлсэбэ.

— Энэ манай институдай кафедрые даагша Андрей Бадмаевич гээшэ,—гэжэ тэрэнэй хажууда һууһан хобшогор хара хүниинь манда тайлбарилаад,— Би Сергей Арабдановичайдаа гээшэб,—гэбэ.

Элдэб янзын эдеэ хоол, архи, сай бариһаар байтарнай, зугаа, хөөрэлдөөмнайшье шангаршаба. Орон дотороойнгоо, зоной һуудал байдал тухай өөһэд өөһэдынгөө һанал бодол андалдаһаар байтараа, институдта орохо асуудал тухай тогтошобобди. Юуб гэхэдэ, Дарма Базаровичайй Марина басаган урзанда жэл дунда һургуули дүүргэгэд, институдта орохо һанаатай Улаан-Удэ ошоод, шалгалта барижа шадабагүй гэжэ тоологдоод, гэртээ бусажа ерэһэн байгаа.

— Институдта орохо гээшэ хүндэшэг юм даа. Дээдын эрдэмтэй болохо дуратай залуушуул олон,—гээд хобшогор шарайта тобшолно.

— Тиимэл хадань манай Марина институдта орожо шадаагүй юм бээ. Мүнөө маанадтаяа мал харуурһалжа байна. Ерэхэ намар үшөө ошожо, институдта орохо азаяа туршаха зорилготой. Ганса басагаяа дээдэ эрдэмтэй болгохо эрмэлзэл мандашье бии,—гээд Дарма Базарович һанаа алдана.

— Басагамнай һайнаар һурадаг һэн. Дунда һургуули нэгэшье гурбагүйгөөр дүүргэһэн юм,—гэжэ Дарма Базаровичай һамган Дулма үбгэнэйнгөө хөөрөө үргэлжэлүүлнэ.— Хаража ябахада, манай Маринаһаа муугаар һураһан хүбүүд институдта ороод лэ байгша. Хайшаа юм даа, ойлгожо ядагшаб...

— Тиимэ ушарнууд дайралдадаг. Институдта ороходо заримдаа ухаан бэлигһээ гадна, арга шадал, танил тала гэхэ мэтэ хэрэгтэй болодог ха юм даа,—гэжэ Андрей Бадмаевич хэлээд, Сергей Арабдановичай урдаһаа аниб гэнэ.

— Тингээд лэ таанадтай танилсажа, басагандамнай ерэхэ намар танай институдта ороходонь туһалхые гуйха һанаатайбди,— гээд, хотоһоо ерэһэн хэрэгтэй айлшадай урдаһаа Дарма хайратайгаар хаража байгаа бэлэй.

Тинхэдэнь Андрей Бадмаевич нүхэртээ нэгэ хэдэн үгэ шэбэнэлдээд:

— Заа, яахаб, Дарма абгай. Маринын институдта ороходонь, туһалхын арга олохо болоо бээбди даа,—гэбэ.

— Одоол болоо даа, ехэл һайн гээшэ. Бидэнэр таниие хээээшье мартахагүйбди, харюугынь хүргэжэл шадахабди,—гэжэ гэрэй эзэн холын айлшадта баярые хүргэнэ.

Тиин элдэб юумэ хөөрэлдэһөөр, һонирхоһоор байтарнай, сагшье орой боложо, бидэнэр «гараһан наран орохо ёһотой, ерэһэн айлшад мордохо ёһотой» гэдэгээр саашаа ябаха баатай болоо бэлэйбди.

...Тэрэ гэһээр хоёр жэл үнгэршэбэ. Һаяхан Хасууртa нютагаар ябахадаа, Дарма Базаровичайда ороо һэм. Хэды хүндэ сагай ерээд байбашье, ажалша бэрхэ малшад хуушан янзаараа эльбэг эдеэ хоолтоёо һууна даа. Дарма үбгэн наһанай амаралтада гарабашье, мал ажал дээрэ Дулма нүхэртээ ажаллаһаар, элүүр энхэ, үнэр баян ажаһууһаар. Эдеэ хоол барижа, хөөрэлдэһөөр һуутараа:

— Маринамнай институдта ороо һэн гү?—гэжэ Дарма Базаровичһаа асуубаб.

— Үгы даа, баһал унаад ерээ һэн. Мүнөө маанадаараа хамта ажаллаһаар. Ажалша бэрхэ, зориг ехэтэй, урагшаа һанаатай басаган даа. Мүнөө бэлэдхэл хэжэл байна.

— Үгы, юрэдөө, Андрей Бадмаевич Сергей Арабдановичайнуудые, ташуурай үлтэрхэйнүүдые хаража, шэнжэлжэ байба. Тингэжэ байтараа нэгэнинь:

— Үгы, юрэдөө, тэрэ шабинь болохо аляа Шиираб-байнь бодо мяхан хаана гээшэб?—гэзд иншэ тиншээ хараашалан, жалга руу орожо, үхээридэ дүхэхэдөө:

— Эй наашаа бологты, эндэ бэень хэбтэнэ,—гэжэ бэшэнээ дуудаба.

Гурбуулан сугларжа: «Баарма үнинэй наһаннаа нүгшэһэн юм байна даа, хөөрхэй. Уса дээрэнь хубхэн ургашанхай»,—гэлсэзд, ябашоо һэн.

Тэрээн хоорондо амяашье абангүй хэбтэһэн Шиираб: «Нимэл хадатнай тэнэг хүн тэнгэриһээ нэгэ аха гэлсэдэг юм байна даа»,—гэжэ хүхюутэйхэнээр бодомжолбо.

Удааншье болонгүй, тэнгэри сэлмэжэ, Шиираб хуурсаг соохоо һуга харайн бодоод, үй бута һүрэшэһэн түгсэгэйнгөө хажууда ошожо, һанги набта болошоһон хубсаһаяа бэедээ арай гэжэ аһаагаад, багшынгаа үгэһэн зуутын хадагай таһархайнуудые суглуулжа үбэртэлөөд, гэртээ гүйжэ ерэбэ.

Шабинингаа хойто түрэлэйнь ном уншаха гэжэ түхеэржэ һууһан ламбагай оргой болошоһон амитанай орожо ерэхэдэнь, ухаа мэдээ алдажа, уруугаа хараад лэ һуушаба. Хэды болоод. нэгээ орожо, толгойгоо ундылгэхэдэнь, олигой оргой болошоһон хубсаһан соо Шиираб-таньь тон адли хүбүүн энеэбхилжэ байба. «Ай бурхан, энэмни хэдыдээ ороолон болошоо гээшэб?»—гэжэ бодолгодо хатан һуутарнь:

— Та, багша, юундэ дуугай һуунабта? Энэ тарни уншаһан хадагаа харыта, намайе абархын хажуугаар өөрөө хуу зурам болошоо,—гэжэ Шиираб аляархан хэлэбэ. Бага зэргэ солоохой ороһон багшань:

— Үгы шимни үнэхөөрөө амиды юм һаа, хэлыш, юун болооб?—гэбэ ха.

— Тэдэ тэнгэриин һайрхуу гурбан эзэдшни намайе маниие танихагүй байшоо ха юм. Харин хайран хубсаһыемни, танай тарнидаад үгэһэн зуутын хадагые дэмы урижа хаябал,—гэхэдэнь, бүришье гайхашаһан ламбагай «энэмни юун амитан байһан юм?» гэжэ бодоод. шоо табижа, зурхай зуража үзэбэ.

Эди шэдиеэ һайса гүйлгэхэдэнь, аляа шабинь өөртэнь орходоо хэдин дээгүүр бурхан түрэлтэй, ерэдүйн ехэ шэдитэй хүн байшаба. Урдандаа шэхыень мушхажа, хараажа, сохижо байһанаа һанахадаа, ламбагай бүри аягүйрхэжэ, Шиираб-таа наманшалан хандаба:

— Та намайе хүлисэгты, хайрлагты! Анханай юундэ намайе нигэжэ зобоообо гээшэбта? Танай урда ехэ зэмэтэй болошоолби. Тиимэ хадамни тандаа шаби боложо орохыемни зүбшөөгыт,—гэзд ламбагай адис табихыень Шиираб-аа гуйгаа һэн.

Г. ЧИМИТОВ

...ЙРАЙ ГОЛОЙ СЭЛЮУНДЭ

...голой сэлюундэ
...удаа
сэнгэнэмнай
...эр һанагдаад,
...р түрүүлнэ.
...зантайхан
...гор ябаалши.
...ү, дуугайхан
...байгаалши.
...хоюулаа
...гүүр бүгтэрэн,
...ледэ хүрөө
...нэмдн,
...лан һуугаа
...нэмдн.

Тэрэ гэһээр дүшөөд жэл
Тэмдэг орхин үнгэршоо.
Алайрай голой тохойдо
Ангар далай тогтошоо.
Шамайгаа бишни
тухайлнаб—
Шарайш элихэн харагдаа.
Аша, зээнэрээ тойруулһан
Азатай төөдэй
ёһотойш даа!
Тэдэ олон жэлнүүдэй
Тэхэрихэгүйгөөр ошоош
һаань,
Алайраймнай уулзалга
Алаг зүрхэндэмнай
үлэнхэйл.

С-Х ДАРМАЕВА

...НГАТА ШҮЛЭГҮҮД

...ошгүй һүнн,
...ара туяарна.
...ийлнууд үнн
...удэеэ хаража,
...нгэр амарна.
...нин энгэрһээ
...нгэн
тобшодол,
...ри хобхоржо,
...ү үндэртөө
...р залирна.

* * *

...ата хоб үгын
...ь гэнэдэжэ,
бү этигэ.
...нуудэй хүтэл
дабаһан,
...урендаадаа
шимни этигэ.
...рото хоб үгын
...аһан мүнхэ
бэшэ.
...арай ташуун
пулимса,
...хэйдэ
мүнхэ бэшэ.
Үдэр хоногууд үнгэрэн
ошохо,
Үүрэй нарап эрьеп ерэхэ.
Үри хүүгэднай үнэржэн
тэнжэхэ,
Үиэн дурайнай мүнхэ
байха.

* * *

Заримдаа хамаг юумэн
элнхэн,
Заяанайш жаргал альган
дээрэш,
Шэртэжэ, дахин
харахадаш тэрэш,
Сэгээн манаар хушаатай
нарахан.
Сэлгеэ нютагни эндэ
дүтэхэн,
Шэлыень дабаха—алар
холохон,
Сэнтэй үгэеэ олооб
гэхэдэм,
Шэдитэ шубуухайдал
дэгдэшэнэл.

Хабар. Хөөрхэн ханнартала.

Р. ЭНХЭБАТЫН фото. (МОНЦАМЭ).

ДЭЛХЭЙДЭ МЭДЭЭЖЭ ХҮНҮҮДЭЙ ДАЛИТА МЭРГЭН ҮГЭНҮҮДҺЭЭ

Уран зохёол хадаа арадайнгаа ажабайдалай гүн һүлдэнь байха ёһотой.

В. Г. БЕЛИНСКИЙ.

...Тодо бодол гаргаха гээшэ уран зохёолдо эгээл хүшэр зүйл байдаг. Хэрбээ зохёолшо хүн тиимэ шадабаритай һаа, мүн ушар байдалые гоёолтогүйгөөр зураглаха бэшэлгынгээ онсо шадабаритай байбал, уншагшадтаа дүтэ, ойлгосотой байнаб гэжэ этигэхэнь зүб.

СТЕНДАЛЬ.

Зарим зохёолнуудай гомдолтой дутагдал юуб гэхэдэ, бодомжолдог зонуудынь бэшэнэгүй, бэшэдэг зонуудынь бодомжолногүй.

П. А. ВЯЗЕМСКИЙ.

Үе сагай, нүхэдэйнгөө урда эшэбэригүйгөөр хуушан зохёолнуудаа иража, юушье зуража хаянгүй, ямаршье шэнэ халааһа табигүй үглөөдэртөө дахин хэблүүлхэ аргатай уран зохёолшо — жаргалтай даа.

Расул ГАМЗАТОВ.

Өрэлхи хэлэгүйдөө түлгардаһан ушарнууд

...РАДАЙ ДУУН

...һуража байһан
...ай залуушуул
...уттахаяа «Са-
...фе соо сугларгай дунда мон-
..., вьетнам, энэд-
..., яхад хүбүүд,
...

...ухэнэй түлөө-
...эгэр бодожо,
...е шэнэ жэлээр
...элүүр энхэ,
...ка нүхэд болон,
...е үрөсбэ.
...ааалгада хабаа-
...өөрынгөө түрэ дуу дуулаха, шүлэг уншаха гү, али арадайнгаа хатар наада харуулха гэһэн дурадхал оруулагдажа, алфавидай гуримаар буряад хүбүүд, басагад эхилхэ болобо.

Багшын дээдэ һургуулинь оюутан Сэсэг басаган буряад дуу ирагуу хоолойгоор ханхинуулжа, бултанай магтаалда хүртэбэ.

Түрэлхи хэлэеэ мэдэдэгүй Түмэр хүбүүнэй ээлжээн хүрэжэ ерэбэ.

— Арадай аяахын дээдэ һургуулиин оюутан Түмэр дуулахань,—гэжэ ахалагша курсда һурадаг Балр соносхобо.

— Би буряад арадай дуу дуулахамни,— гэжэ Түмэрэй ородоор тоб байса хэлэхэдэнь, нүхэдынь «энэмнай хумхаараа, галзуураа юм гү?» гэжэ хэлсэһэншүүгээр урда урдаһаа харалсан, амилхаяашье болинхойнууд һууба. Хори хүрэтэр буряадаар тооложо һаяшагай һураһан Түмэр хүбүүнэй бүдүүн хоолойгоор нэгэн, хөөр, гурба, дүрбэ, таба гэхэ мэтээр хори хүрэтэр мэдээжэ аялга дагуулаа нэрэтэй дуулахадань, бултадаа альга ташалдажа, буряад арадай тэрэ дуун яагаа гоё гээшэб гэлдээ бэлэй.

СООЛГО

...газаа дархал-
...абайнь аша хү-
...жа:
..., һая магазин-
... угаа таарууй-
...йгаа һэн. Ба-
...н түхэриг, хү-
... гүйжэ ошоод,
...ерэл даа,—гэ-

...агазин тээшэ
...даа, таабайнгаа
...е юун хаб гэ-
...йлгожо ядаба.
... класста һура-
... хэлээсэ үзэдэг-
...агша мэдэхэ
... гэжэ һанаха-
... ороһоор лэ
...:
...ни шамдуухан
...ерэ гэжэ эль-
...гээгээ,—гэжэ хэлээд, гурбан түхэригөө һарбайба.

Наймаалагша мүнгыень абажа үгэнгүй:

— Соолго гэжэ юумэн эндэмнай үгыл. Таабайнни зүүтэглөө бэшэ юм гү? Соолго гээшэнни ородоороо «прорубь» ха юм,— гэжэ миһэрбэ.

Солбон юушье хэлэнгүй, зүгыдэ хадхуулһандал гэр тээшээ гүйшэбэ.

— Таабай, магазинда соолго гэжэ юумэн үгыл. Дулма хээтэй соолгые ородоор «прорубь» гэжэ хэлэнэ. Тээд та юу захиһан болоно гээшэбта?—гэжэ ашань гайхангяар асууба.

— Солбон, ши түрэлхи хэлзеэ үзэхэ дурагүй ха юмши. Тиимэһээ юрын буряад үгын удхые ойлгоногүй гээшэш. Соолго гэжэ юрын буряад үгэмнай хоёр удхатай юм: нэгэдэхинь—пробойник, хоёрдохинь—прорубь.

Солбон дахин магазин тээшэ гүйжэ ябахадаа, түрэлхи хэлэнэй хэрэгтэйе одоол ойлгожо, таабайтаяа үдэр бүри буряадаар хөөрэлдэжэ һураха юм байна гэжэ гэмшэн бодомжолоо һэн

Д. ОШОРОВОЙ
суглуулбариһаа.

«ТАМНАЙ ХЭН БЭЛЭЙТ?..»

(Үгүүлэл)

Ц. СУБАНОВ

Худанай дунда һургуулиин 50 жэлэй ойдо

БАГА НАҺАНАЙМНАЙ ГУЛАМТА

Урдань Кировэй, Үлзытын-Адагай эхин шатын һургуули гэгдэдэг байһанда, һаяшаг Худанай дунда һургуулиин үндаатай болоһон түрэл гуламтамнай 50 жэлэйнгээ ойе тэмдэглэхэнь гэжэ дуулахадаа, үнэн зүрхэнһөө баясаһамни ойлгосотой ааб даа. Юуб гэхэдэ, хүнэй наһанай эгээл һайхан хаһа — бага наһан тус һургуулитай холбоотой байна ха юм.

Мүнөө нигээд тус һургуули тухайгаа бэшэхэ гэхэдээ, түүхыень, тэндэ һураһан зониинь балай һайнаар мэдэхэгүй хүн хаб гэжэ ойлгобоб. Тиимэһээ өөрынгөөл мэдэхэ юумэн тухай бэшэхэ гэжэ шиидэбэб. Юундэ тиигэнэбши гэхэдэ, эдэ бүгэдые һанахашье гээ һаа, дан бага байгаа гээшэ хаб.

Юуб гэхэдэ, энэ һургуулида хоёрдохи, гурбадахи классуудтал һураад, саашадаа Хэжэнгын интернат һургуулида һурадаг болоо һэм. Үлзытын һургуулида тнихэдэ ехэдээл һаа. гушаад хүн һурадаг байгаа һэн ха гэжэ һанадагби. Тосхоной багахан һургуули байгаа юм аабза.

Һургуули соомнай хоёр лэ класс бии юм һэн. Уйтахан коридороор таһалаатай һэн гэжэ һанагшаб. Гурбан томо пеэшэн түлигдэдэг байгаа. Түлеэ залһан ехэхэнээр хэрэгтэй болодог һэн. Юуб гэхэдэ, һурагша бүхэнэй түрэлхид хабар бүри тэды кубометр түлеэ бэлэдхэхэ ёһотой байһан юм. Тиигэжэ Баян-Хара хадын баруун талада хабарай эхиндэ һүхэ, хюроогэй абяан зэдэлдэг бэлэй.

Һургуулиимнай материально. техническэ үндэнэ һууринь тиимэшье һайн байгаагүй. Тэрэ сагайхяараашье болоо һаа, ахир лэ байгаа хаш даа. Тиихэдэ үлүү гарама юуншье байха һэм даа?

Номой нэгэ шкаф соо багтадаг багахан библиотекэ байха. Тэндэ байһан номуудые захаһаань абаад лэ уншахаб. Тиихэдээ минии наһанда таараха таарахагүйень ойлгохо һэн гүш даа? Эжымни һургуулние даагша байһан хадань номуудые дуран соогоо уншадаг һаабзаб даа. «Анна Каренина» гэжэ зузаан ном уншаад, яаһан яяр ном гээшэб гэжэ һанаһанаа, огто мартадаггүйб. 10-дахи класста программаар заабол уншаха баатай болоходоо. тэрэ «яяр» номоо нэгэ-һүни соо уншажархиһанаа мартаха аалши?

Һурсуулиимнай хорой тон үргэн һэн. Торголиг ногоон зүлгэ ногоогоор бүрхөөгдэһэн эндэ дээрэнь гараад, бэе бээ сохижо унагааха ёһотой хоёр түгсэг дээрэ бүхэлөөтэй томо модонһоо болоод турнигһаа ондоо ямар нэгэ юумэнэй байһаниие огто һананагүйб.

Ороохоной тоогто тодхоотой багахан станциһаа зайн гал носодог байгаа. Һүниин тэн багта унтаргаагдадаг гээшэ һэн ха. Һүүлдэнь лэ Ангарай юм гү, али Эрхүүгэй ГЭС-һээ ходо носодог зайн гал булад утаһаар дамжан, манай Үлзытэдэ хүрөө һааб даа.

Миниии һурадаг класста табан үхибүүд байгаабди. Гурбан басаган, хоёр хүбүүн. Шулуун-Бата бидэ хоёр бүхы талаараа мүрысэхэбди. Харин басагаднай бидэ хоёрой эрэ тахяанууд мэтээр бэе бээдээ «өөдэрхэхыемнай» хаража, одоол садатараа энеэдэг, хүхидэг байгаа ёһотой. Хажуугаарнь Шулуун-Бататай хүршэнэр байһан туламнай энэ «мүрысөөмнай» гэртэмнайшье үргэлжэлдэг бэлэй. Мүнөө тэрэ Улаан-Удэдэ ажаһуудаг гэхэһээ бэшэ юушье мэдэхэгүй байхадаа, зосоомни голхорол түрэнэ.

Харин басагадайнгаа хаана, юу хэдэгые, ажаһуудагыень мэдэхэ байнаб. Бутид Тудупова Эрдэм һуралсалай министерствэдэ инспекторээр хүдэлжэ, буряад хэлэ һургуулинуудта зааха, үзэхэ хэрэг хүгжөөхэ талаар горитой хүдэлмэри ябуулна. Сэсэгма Балданова математикын багша болоод, Хэжэнгын 1-дэхи дунда һургуулида үхибүүдые тоо бодолгодо һургажа байна. Харин ород уг-саатан аад, унаган буряад хэлэтэй Галя Кряжева түрэл нютагтаа ажаһууна, ажаллана. Мүнөөдэр эдэ нүхэдтээ уулзажа, тэдээн тухайгаа бүри ехэ юумэ мэдэхэ болохо аабзаб гээд ехээр найданаб.

Багшанар тухай хэлэхэ болоо һаа, Буда-Ханда Аюшеевна Дарья Матвеевна хоёр нүгөө класстамнай заадаг һэн. Миниии эжы Гүнсэн Бадмаевна манай хоёр класста заадаг байгаа. Гадна залуу багша Вера Надмитовна училищи дүүргэжэ ерээд, бидэнэртэ ород хэлэ заагша бэлэй. Эдэнэр бултадаа худэлдэг байгаагүй. Түрүүн Дарья Матвеевна багшалаад, хадамда гараад ябашахадань, Вера Надмитовна орондонь ерээ һэн хаш даа.

Оройдоо дүрбэн класстай һургуули байгаашье һаа, бидэнэр түрэл Ленинэйнгээ нэрэмжэтэ колхоздо, удаань Худанай совхоздо шадал туха соогоо туһалдаг бэлэйбди. Бургааһатада хартааба малтахаш, капуста болоод бусад овощ суглуулхаш. Тиихэдэ хэдэн хитад огородшод овощиин нилээн баян ургаса ургуулжа абадаг бэлэй.

Тэрэ үедэ класснаа гадуур худэлмэри балай ябуулагдадаггүй байгаа гээшэ хаш даа. Хаа-яа хүдөө гарадаг. гол түлэб Баян-Хара өөдэ абирдаг байгаа гээшэ хабди. Гадна үбэлдөө Сахюурта гэжэ, мүнөө һанахадамни набтархан хада дээрэһээ шаргаар, ехэшэгүүднай санаар һолжордог бэлэйбди. Үгышье һаа. бүдэй үртэһэ, яһа, түмэр суглуулдаг байгаабди.

Зундаа зумбараануудые хюдаха даабари абахаш. Хажуугаарнь һурагша бүхэндэ хэдэн тахяагай дальбараа асаржа, зун соо тэжээгты гэзд даалгаха. Намартаа суглуулхадань, ехэдээл һаа, 20—25 процентнь амиды үлэдэг һэн ха гэжэ һанагшаб. Тиихэдэ эдээниие тахяа даража гаргаа бэшэ, харин ямаршьеб инкубатор соо гаргагдаа гэжэ дуулаад, одоо гайхаһанаа огто мартадаггүйб.

Зундаа бидэнэр үбһэндэ заабол ябалсадаг, бухал шэрэлсэдэг һэмди. Тэрэ үедэ үбһэндэ ябаха гээшэ мүнөөнэйхиһөө гад ондоо байһан ааб даа. Отогууд соо байхаш. Бригадиршни үглөөгүүр тон эртэ һэрюулхэ. Бороогой ороходо, одоо баярлахаш. Брезент дожбиг гү, али томо мэшээг хэдэрээд. нэрһэ. үхэр нюдэ түүхэеэ ошохош. Үгышье һаа, бригадирһаа нюугаад. Үлзытэсэ ошожо, эжы, баабайдаа үндүүлээд, клубта кино хараад ерэхэш. Одоо һонин һэн даа.

Тосхонойнгоо нинтын ажабайдалда манай һургуули горитой үүргэ дүүргэдэг байгаа. Налшагар багахан клуб соомнай болоһон бүхы хэмжээ ябуулгануудта хабаадахаш. Тиихэдэ онигор уйтахан клуб соомнай мүнөөнэйхиһөө һонин байдаг һэн гэжэ һанадагби. Нэгэтэ дунда нагаса ахайнгаа тэндэ дуу дуулажа байхыень дуулаад. одоо гайхаа бэлэйб. Урдань балай дуу дуулажа ябаагүй Сократ ахаймнай айхабтар уянгатайгаар дуулаа ха юм. Ехэхэнээр уяраа хадаа дуулаа гэжэ мүнөө ойлгоноб.

Мүнөөдэр 50 жэлэйнгээ ойе тэмдэглэжэ байһан манай һургуулида удаан һураагүйшье һаа, мүнөө нигээд һанахадамни, тон дүтэ байна. Юуб гэхэдэ, Үлзытэдэ наһанаймни эгээл һайхан хаһа — бага наһан үнгэрөө ха юм. Тиимэл хадань мүнөө ондоо тээ абаашагдаһан һургуулиимнай тэбхэр байшан, зүлгэ ногоогоор нэмжыдэг, харшын захаар нямняа сэсэгүүдээр бүрхөөгдэһэн хороймнай нюдэнэймни урда элеэр харагдана.

Хүндэтэ нютагаархид, үлзытээрхид, мүнөө ажаһуужа байһан хүн бүхэн энэ һургуули дүүргээ. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай эгээл хүндэ сагта бии болоод. мүнөө болотороо эдир наһанай гуламта зандаа ябана. Тиимэһээ бултанаймнай түрэл гуламтын 50 жэлэй ойгоор Та бүгэдэниие амаршалнаб!

Ц. БАЛДАНОВ.

ТОБШОХОНООР...

ФУТБОЛ. «Тэрэнги» гэжэ шанда хүртэхын түлөө футболоор республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө хабарай мүрысөөн дүүрэбэ. Эндэ транспортын «Локомотив» «Импульс» болон ЛВРЗ-гэй спортын клубай командануудые 2:1 гэһэн адли тоотойгоор шүүжэ, дурасхаалта шанда хүртөө.

БАРИЛДААН. Буряад ороной суута барилдаашадай нэгэн—классическа барилдааагаар СССР-эй зургаа дахин чемпион, Европын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ бронзо медальда хүртэгшэ, СССР-эй спортын гаһьата мастер, уласхоорондын категориин судья, педагогикын эрдэмэй кандидат Клим Самсонович Олзоев спортын энэ зүйлые манай республикада хүгжөөхэ талаар ехэ оролдолго гаргаһан камтартай. Тэрэ Буряадай Республикада байдаг СССР-эй гүрэнэй тренерээр хүдэлһэн, Зүүн Сибириин технологическа институтай физическэ хүмүүжүүлгын кафедрада багшалһан байгаа. Табан жэлэй урда тээ СССР-эй Спорткомитедэй шийдхэбэрээр Клим Самсонович Алжир эльгээгдэжэ, гурбан жэл соо энэ ороной суглуулагдамал командые һорёо һэн. Мүнөө К. С. Олзоев Хитадай Үбэр-Монгол эльгээгдэжэ, эндэхи барилдаашадые һурган һорилсоно.

К. С. Олзоевой шанда хүртэхын түлөө классическа барилдаагаар уласхоорондын мүрысөөн майн 30—31-дэ Улаан-Удын Спортын байшан соо үнгэргэгдэхэнь. Манай республикын «классическаа» гадна, Россин олон хото городуудай, Монголой болон Үбэр-Монголой суглуулагдамал команданууд энэ ехэ мүрысөөндэ хабаадахаар хараалагдана.

* * *

Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар СНГ-гэй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн майн 26-да Москва хотодо үнгэргэгдэхэ юм гэжэ мэдээсээ һэмди. Манай республикын бэлигтэй бэрхэ барилдаашадһаа гадна, Буряад ороной суглуулагдамал командын гэшүүд — спортын мастернууд Виктор Монсонов, Юрий Сандаков, Андрей Пестерев, Валерий Шагжитаров, Гомбо Шагдуржапов болон бусад ороной энэ жэлэй мүрысөөндэ хабаадаха зорилготойгоор һорилго бэлэдхэл хэжэ байна.

ҺУР ХАРБАЛГА. «Хабарай годлинууд» гэжэ уласхоорондын ехэ мүрысөөн һаяхан Харьков хотодо дүүрэбэ. Хэдэн ороной хёрхо мэргэшүүл хабаадаһан байгаа.

Дүнгүудые согсолходо, далхэйн ба Европын чемпион, Олимпиин нааданууудта бронзо медаляар шагнагдагша Владимир Ешеев илалта туйлажа, алтан медаляар шагнагдаа. Уласхоорондын классай спортын мастер Геннадий Митрофанов (Эрхүү) хоёрдохи, спортын гаһьата мастер Вадим Шикарев (Душанбе) гурбадахи һуури эзэлбэ.

Эхэнэрнүүдэй дундаһаа Европын чемпионка Людмила Аржанникова (Москва) эгээл һайн һорилго бэлэдхэлтэй байгаа. Уласхоорондын классай спортын мастер Надежда Бадмацыренова (Шэтэ) мүнгэн медаляар шагнагдаа. Молдовын харбагша Алевтина Валеева гурбадахи шанда хүртөө.

Энэ ехэ мүрысөөндэ хабаадаһан манай республикын бэрхэ харбагшад Валерий Лысенко, Гэрэлма Эрдынеева гэгшэд урагшагүйдэжэ, хойгуур һуури эзэлбэ.

* * *

Һур харбалгаар СНГ-гэй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн үглөөдэр Чебоксара хотодо эхилхэнь. Уласхоорондый классай спортын мастер Валерий Лысенко, спортын мастер Гэрэлма Эрдынеева гэгшэд эндэ Буряад Республикын нэрэ хүндые хамгаалха юм.

БОКС. Владивосток хотодо нэегдэхэеэ байһан ехэ мүрысөөндэ ЛВРЗ-гэй спортын клубай «Ринг» гэжэ боксын тусхай һургуулиин түлөөлэгшэд Баяржаб Гомбоев, Владимир Даржай, Виктор Аюшеев, Александр Шарыгин гэгшэд тиишэ ошохые бэлдэжэ байна.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

Илалта шэрээлсэһэн алдартай

БАЙЛДААНАЙ ДҮЛЭН СООГУУР

(ДУРСАЛГА)

Тэбхэр 48 жэлэй саана болоһон үнэн үшар тухай хөөрэхэ хүсэлтэйб. Тиихэдэ манай 1-дэхи стрелково дивизи Баруун Украинын Волынска областиин Выжевкэ голой зүүн бэеэр обороно хэзд, дайсанай добтолгодо бэлэн болонхой байгаа һэмди. Би тиихэдэ 82 миллиметрэй минометно ротын командир тушаалтай ябааб. Манай минометно подразделени ябаган сэрэгэйхидһээ ондоошог байһан юм. Миномедуудаа фронтһоо 1—1,5 километр тухай газарта (тэндэ) окопуудые малтаад, хүзэбсэгээ тодхожо буудахаар бэлэн болгоод байха гуримтай һэмди. Тиихэдээ дайсанай байдал болон өөһэдынгөө табиһан минын тэһэрхые ажаглан хараха пункт (НП) түхеэрэгшэ бэлэйбди. Өөһэдөө газар малтаад, хэдэн дабхар бревногоор хушаад байха гурим тогтоогдодог байгаа. Манай НП-гэй урдуурхи траншей, окопуудые сэрэгшэд эзэлэнгүй байдаг һэн. Юуб гэхэдэ, сэрэгшэднай үсөөн байгаа. Тиимэ байхадань батальоной командир намда нимэ захиралта үгэбэ: «Һүни бүри нэгэ минометно расчет буудалгын газарһаа асараад, ажаглан хараха пунктын урда дайшалхы харуул табиха». Комбадай захиралта дүүргэжэ, харуул табяад лэ, үдэр болоходо, тэдэнээ гэдэргэнь ябуулдаг байгааб. Нэгэ үглөөгүүр харуулаа ябуулаад байтарнь, немецүүдэй талаһаа үхэр буугай, миномедой буудалдаан наяршаба. Минэ, томо һомонууд манай байһан газараар мүндэр шэнгеэр тэһэрнэ, нэернэ. 30 минута тухай блиндаж соо̂ноо гараха аргагүй болобо. Блиндаж соо̂ минии 1-дэхи взводой командир Михаил Жанагбаев би, ординарец Силин, хэлхеэ холбоо байгуулагша Сушков, тагнуулшан узбек (фамилиень мартааб) ба телефонистка Зина басаган. Томо буунуудай һомо, минэ манай байһан газарһаа холодобо. Тиихэдэнь лэ бидэ пункт соогоо орожо, дайсанай газар дээрэ юунэй болоһые харанабди. Нимэ буудалдаанай һүүлээр заабол дайсан добтолгодо ородог ёһотой гэжэ мэдэнэбди. Жанагбаев нигэжэ хэлэбэ: «Голой зүүн бэеэр 70—80 сэрэгшэд буудажа ябаад, манай зүг тээшэ гүйлдэжэ ябана».

— Энэ дороо ошожо, фашистнууд гол гараад, манай пунктһаа 300—400 метрэй газарта добтолжо ябана. Туһалыт!—гэжэ батальоной командирта хэлэхыень сэрэгшэ Сушковто захиралта үгэбэб. Телефоной холбоон таһараа. Мүн манай байһан газарта миномедоор буудаха гүйлта эреэ һэмди. Энээнэй удаа бидэ урда тээнь бэлдэһэн табан байрадаа орожо, дайсанай олоншье һаа, тэдэниие буудажа эхилбэбди. Би, Силин, Жанагбаев, узбек гэгшэд дүрбэн автомадаар хэрээһэлүүлэн буудажа оробобди. Буудахадамнай фашистнууд унажа, дуһажа ябаад, бидэнэр тээшэ гүйдэл дундаа буудажал ябана. Манай автомадууд хоёр-хоёр диск һомотой һэмди. Тэрээнһээ гадна, бидэ хоёр-хоёр гранататай байгаабди. Нэгэ диск дуу-һаа. Хоёрдохиёо табибабди. Тиинһээр байтарнай, манай байһан газарта снарядууд тэһэржэ эхилбэ. Хүсэмнай адли бэшэ. Дүтэ байһан сарай дүрэжэ эхилбэ. Утаан, уняар. Минэ тэһэрнэ, Хүбүүд айхаяашье мартанхай. Шадаал һаа, дайсаниие олоор хюдаха гэжэ бодонобди. Дүтэлжэ ерэхэдэнь, гранатануудаа шэдээд лэ модоной захаар үшөөл буудажал байнабди. Тиинһээр байтарнай, батальонойхид бидэнэртээ ерэжэ, хамһалсажа эхилбэ, Хоёр талаһаа айхабтар ехэ буудалдаан болоо бэлэй. Фашистнууд манай байһан газар руу буудажа. оробо. Юуб гэхэдэ, энэнь хадаа дайсан өөһэдынгөө сэрэгшэдтэ түргөөр тэрьелхэ гэһэн тэмдэг үгэһэн байгаа. Тингээгүй һаань, бидэнэр тэдэниие дахажа добтолхо һэмди. Бидэ үшөөл буудажал байнабди. Би нэгэ томо модоной узуурта һуугаад, буудажа байтарни, тэрэ модые снаряд тудаад тэһэршэбэ. Би тэрэнэй долгиндо сохюулаад, унашоод лэ удаан хэбтээ хаб. Арайл үхэн алдаа бэлэйб. Хүнгэншэгөөр оборготоһон байгааб. Намтай байһан сэрэгшэд бараг гараа. Батальонһоо ерэгшэд олоор шархатаба. Батальоной командирай орлогшо тэдэнэй дунда бии һэн.

Һүүлдэ мэдэн гэхэдэ, немецүүд тагнуулай рото эльгээжэ, нэгэ хүниие барижа абаха һанаатайгаар добтолһон байба. Тингээд нэгэшье хүниие абажа шадангүй, өөһэдынгөө сэрэгшэдые алуулаад. тонилһон байгаа. Дайнай үедэ эдэ мэтын шанга тулалдаанууд олон болодог һааб даа.

Ч-Д. БУДАЕВ,
дайнай ветеран.

ИЛАЛТЫН ҮДЭР. АЛДАР СОЛЫН ТАЛМАЙ ДЭЭРЭ: П. БУРМАКИНАЙ фото.

Зуһаландаа газарай эдеэ ургуулагшадта

ТЕПЛИЦЭДЭ ҮГЭРСЭ ЯАЖА УРГУУЛХАБ?

(Хубиин дүй дуршэлһөө)

Полиэтилен пленкоор хушагдаһан теплицэдэ хэдэн жэлэй туршада үгэрсэ ургуулнаб. Ехэнхидээ гибрид сортнуудые «ТЕХА-77—Зазуля», «ТСХА-98—апрельские» хэрэглэдэгби. Гибридүүд хүйтэнһөө ехээр айдаггүй, үрэ үгэдэг сэсэгүүдынь олон, мүн зүгынүүдые хэрэглэншьегүйгөөр үрэжүүлэгдэхэ аргатай юм.

Үгэрсын ургаса үрэһэнэй шанаһаа, рассадын хэр түргэн һэргэн ургадгаһаа сэхэ дулдыдадаг. Тиимэһээ үрэһэнэй шанарые дээшэлүүлхын тулада томонуудыень шэлэжэ абаад, марганцовкын һулашаг холисотой уһан соо 20—30 минутын туршада шиихажа, сэбэрлээд, удаань арюун уһан соо угааха хэрэгтэй. 25—27 градус дулаан уһан соо үрэһээ шиихадагби. Уһаниинь үрэһэнүүдые арайхан гэжэ хушаад байхаһаа гадна сүүдхын туршада 2—3 дахин һэлгэгдэхэ ёһотой. 2—3 хоноод, 2 набшатай эшэхэн ургажа гарадаг юм. Тингэхэдэнь 80х10х10 сантиметр хэмжээнэй полиэтилен гү, али саарһан стаканууд соо тэдэниие һуулгадагби. Эдэ стаканууд соо үрэжэлтэ һайн газар шорой хэгдэхэ ёһотой.

Рассадые яажа харуулһалхаб? Гурбадахи набшаһанайнь ургажа гараһанай һүүлээр нэмэлтэ тэжээл үгэхэ шухала. Нэгэ томо халбага мочевинэ ба хоёр халбага суперфосфат 10 литр уһанда худхаад, уһалха юм.

25—30 үдэрэй үнгэрһэн хойно 3—4 набшаһатай болоһон рассадаяа далан дээрэ һуулгадагби. Теплицэ соохи газарай хүрьһэн 17—18 градус хүрэтэр дулаасаһан байха ёһотой. Харин рассада хэрэглэнгүй тарихадаа, үгэрсын һаял бултайһан эшэхэнүүдые мүн лэ нимэ дулаан болоһон хүрьһэндэ сэхэ тарижархидагби.

Нимэ ушарта үгэрсэ һуулгаха хонхосог бүхэндэ 2 үрэһэ таридагби. Хонхосогуудай хоорондохи зай 20 сантиметр, харин далангууд хоорондохи зай 40—50 сантиметр байха ёһотой.

Рассадые далан дээрэ һуулгахаһаа урид газараа һайнаар бэлдэдэгби. Нэн түрүүн 10—15 сантиметр зузаан үтэг шэбхэ оруулагдадаг. Удаань огородой газар шоройгоор хушажа, дээрэһээнь полиэтилен хушалтаар хаажархидагби. Нигэхэдэ наг шэбхэ түргөөр халажа, дулаагаа түргөөр үгэжэ эхилдэг.

Һуулгамсаараа, эшэнүүдээ түмэр оохороор барижа уядагби. 2—2.5 метр уататай оохорнуудые хайшалдагби. Оохоройнгоо нэгэ үзүүрээр 2-дохи гү, али 3-дахи набшаһан дорохоо барижа, дорохоонь дээшээ татагдаһан оохорто уядагби, харин нүгөө үзүүрыень теплицын үһээгээр татуулдагби. Уялаань эшэеэ шангаар барихха ёһогүй, эшын будуун болохо тума уялааень һулаа̂дуулжа байха хэрэгтэй. Саашадаа, үгэрсын эшын ута болохо тума тэрэ оохороороо нара зүб, сэхэ дээшэнь бүхөөр барижа уяхада, тогтууритай болодог юм.

Үгэрсын һөөг тухай тогтожо хэлэһүү.

8 дахи набшаһанай гараһанай һүүлээр үгэрсын һөөг бүридүүлжэ эхилдэгби. Гол эшын доодо талын 4—5 набшаһануудһаа эхи абаһан эшэнүүдтэ түрүүшын набшаһанай удаа сэсэгэй гарахатай адли саашанхи хубиень шэмхүүрдэжэ хаяха хэрэгтэй. Дээгүүрхи, хүндэлэн татагдаһан оохор хүрэтэр хажуу тээшээ ургаһан эшэнүүдэй түрүүшын 2—3 набшаһануудые үлөөгөөд лэ, бусадыень шэмхүүрдэдэгби.

Энэ үедэ **ямар нэмэлтэ тэжээл хэрэгтэйб?** Рассадые хүрьһэн дээрэ һуулгаһанай һүүлээр 2 долоон хоногой үнгэрһэн хойно түрүүшынхиеэ нэмэлтэ тэжээл оруулдагби. Жэшээнь, үхэрэй хатаһан аргал, 1 халбага мочевинэ болон 2 халбага суперфосфат 1 литр уһан соо холижо бэлдээд, 10 литр уһан соо юулэхэ. Энэнь 2—2.5 дүрбэлжэн метрэй талмайе уһалхада хүрэдэг.

Үгэрсын сэсэгдэхэһээ тээ урдахана хоёрдохиёо нэмэлтэ тэжээл оруулагдадаг. Энэ удаа нэгэ хүнэг хатаһан аргалай, 3 халбага суперфосфадай, 2 халбага мочевинын холисые 10 литр уһан соо юулэхэ. 0.02 грамм зэдэй купорос ба борно кислота нэмэхэдэ болохо. Саашадаа 15 үдэр соо нэгэ дахин нэмэлтэ тэжээл заатагүй оруулдагби.

Дулаан уларилай тогтоходо, үгэрсэеэ удэр бүри уһаар сүршэдэгби. Долоон хоног соо нэгэ дахин, эртэ үглөөгүүр, далангуудай хоорондохи буураздаануудаар уһа юулэдэгби. Дүрбэлжэн метр бүхэндэ 20—30 литрһээ бага бэшэ уһан орохо ёһотой. Тингэхэдээ гол эшын эхиие уһалхадаашье, нэмэлтэ тэжээл оруулхадаашье, порогохогүйе оролдодогби. Үгэрсын сэсэглэхэдэ, сэсэгүүдэй һайнаар үрэжүүлэгдэхын тула саг зуура, 7—10 үдэрэй туршада уһалдаггүйб. Сэсэгүүдэй хүсэд үрэжүүлэгдэнэн хойно уһалжа эхилдэгби. Хэрбээ эдэ удэрнүүдтэ хүйтэн байжа, зүгынүүдэй нидээгүй һаа, искусственна аргаар үрэжүүлгэ үнгэргэхэ хэрэгтэй.

Үгэрсэнүүдэй бии боложо эхилэмсээр, дахин нэмэлтэ тэжээл оруулдагби. Марганцовко борно кислота хоёрые 2—2 грамм абажа, мүн 5 грамм зэдэй купорос 10 литр уһантай холёод, үгэрсын һөөг бүхэндэ 1—1 литр нимэ нэмэлтэ тэжээл оруулха хэрэгтэй. тиихэдэ үгэрсэ түргөөр томо болохо, эдеэшэхэ юм.

Ф. ТЮМЕНЦЕВА,
саад ургуулагша.

БУРЯТИЯ *мүнөөдэрэй номерто*

Республикын правительствада, «Буряад ороной түлөөлгэтэ эмхиин бэелүүлхэ ажал ехэ»— Э. Намсараевагай статья.

«Хүүгэдэй аша туһада хүдэлжэ үзэел!»—мэдээсэл.

«Таһалдуулһан холбоо барисаагаа һэргээн хүгжөөхэ» — корреспонденци.

Телефакснаа абтаһан мэдээсэлнүүд.

Зургаадахи съездын дүнгүүд. «Руслан Хасбулатов: Эрилтэ табихаар зоригжонхойбди»—статья.

«Хүүгэдэй бэлэг»—Б. Цыбиковэй мэдээсэл.

«Баскетболой талмай дээрэхи тулалдаан»—А. Григорьевой статья.

Элүүр энхын булан. «Эльдэб үбшэнһөө яажа мултархаб?» — Е. Слугиновагай статья.

Соносхолнууд.

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ:
ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо) РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э., ЦЫРЕНДЫЛЫКОВ Б. Ц.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнуудэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакциин ажалша коллектив.

Манай адрес:
670000, Улаан-Удэ, Калинаришвилиин үйлсэ, 23. «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакциин телефонууд: редакторай—2-50-96, приемныи — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин—2-50-52, секретариадай—2-66-76, таһагууд: советуудэй худэлмэриин ба нинтын эмхинуудэй —2-34-05 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; 2-67-81 олониитын худэлмэриин ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; коммерческэ—2-35-84; корректорнуудэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй (выпускающинуудай)—2-35-95, манай корреспондентнүүд: Баргажанда—91-1-44, Закаменскда—31-61, Агинскда—3-45-94.
Буряад Республикын Министрнуудэй Советэй хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери—2-54-54, вахта —2-56-62.

Газетэ жэлдээ 260 дахин гарана. Хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Газетын индекс 50901. Тираж 7.500. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг: 22.45.

Буряад Республикын Хэблэлэй ба олондо мэдээсэлгын министерствын республиканска типографида газетэ барлагдан хэблэгдэбэ. Директорэйнь телефон 2-40-45.